

Romano Civilno Monitor pilot projekto

Kidipe le Reportenge kathar le Civilne Organizacii
pala e Implementacia
le Nacionalno Romani Integraciaki Strategii
ande Europako Unio

*Strukturalne thaj horizontalne
prekondicii te resen
jekh lashi implementaci*

E preparacia kerdas:
Center for Policy Studies
Central European University
August 2018

Justice
and Consumers

EUROPEAN COMMISSION

Directorate-General for Justice and Consumers
Directorate D — Equality and Union Citizenship
Unit D1 Non Discrimination and Roma Coordination

*European Commission
B-1049 Brussels*

Romano Civilno Monitor pilot projekto

**Kidipe le Reportenge katar le Civilne Organizacii
pala e Implementacia
le Nacionalno Romani Integraciaki Strategii
ande Europako Unio**

*Strukturalne thaj horizontalne prekondicii
te resen jekh lashi implementacia*

***EUROPE DIRECT is a service to help you find answers
to your questions about the European Union***

Free phone number (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) The information given is free, as are most calls (though some operators, phone boxes or hotels may charge you)

LEGAL NOTICE

"The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

More information on the European Union is available on the Internet (<http://www.europa.eu>).

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018

Print	ISBN ...	doi:...	Catalogue number ...
PDF	ISBN ...	doi:...	Catalogue number ...

© European Union, 2018
Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

Kado reporto kerdas o *Center for Policy Studies* ande Central European Univerity kethane le expertenca:

- Editora: Lucie Fremlová, Marek Hojsík thaj Violetta Zentai;
- O parto "Governmentipe thaj Framework/shstruktura pala sa le hakaja": Marek Hojsík thaj Violetta Zentai;
- O parto "Anti-Diskriminacia": Bernard Rorke,
- O parto "Anticiganizmo": Jelena Jovanović.

Zhutipe ande informacienge kidipe: Eva Schwab thaj Andreea Nicutar.

Le authora mangen te naisaren le expertonge kon ginade e angluni verzia thaj lashe komentura dine:

- Jaroslav Kling,
- Angela Kocze,
- Iulius Rostas,
- Andrew Ryder,
- Boyan Zahariev.

Kadala expertenge naj rezponzibiliteta pala o reporto thaj hajkam ke kaver gindyinen pala jekh-jekh thema.

Kado reporto sikavel 92 civilne organizacienge thaj individualne expertonge monitoring reportoura ande 27 EU thema. E angluni verzia le reportoesko dam le civilne organizacienge thaj le expertonge te dikhen te chache si e informacia pala lenge thema. Le authora mangen te naisaren le expertonge kon ginade e angluni verzia thaj lashe komentura dine.

E reporteske Romani translacia kerdas e Melinda Vajda Ferkovics.

Kado reporto parto si le Romano Civilno Monitor pilot projekteske 'Capacity-building for Roma civil society and strengthening its involvement in the monitoring of National Roma Integration Strategies'. O pilot projekto kerdas o European Commission, DG Justice and Consumers. Kordinacia kerdas o *Center for Policy Studies* ande Central European University, partnera sas o European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), o European Roma Rights Centre (ERRC), the *Fundación Secretariado Gitano* (FSG) thaj Roma Education Fund (REF), implementacia kerdas 90 civilne organizacii thaj expertura andar 27 EU thema.

CONTENTS

LISTA PALA LE XURDE LAVA/LAFI	5
KIDIPE	6
ANGLUNE LAVA	9
GOVERMENTIPE THAJ FRAMEWORK/SHTRUKTURA PALA SA LE HAKAJA	11
Le Romengi interestongi reprezentacia ande parlamentura	11
O Romano inkluziako buxjaripe po centralno niveli	12
Lashe butja ande Romani inkluziake programura	14
Romani inkluzia po lokalno niveli	16
Zuralipe thaj participacia	17
Le civilne organizaciengo financialno zhutipe	19
Ethnikalne informaciengo kidipe	20
Le specialne mangipe le chore manushenge mashkar le Roma	21
ANTI-DISKRIMINACIA	24
E Implementacia pala o <i>Racial Equality Directive</i>	24
Edukaciaki thaj beshimaski segregacia	25
Zorasa traden le Romen kathar pengo kher	27
Diskriminacia kathar e policia thaj le kriselinjake manusha	28
Resipe ke dokumenti pala e identiteta	29
Resipe ko uzho paji/pani thaj higiena.....	30
ANTICIGANIZMO	31
Le institucii thaj o anticiganizmo	31
Xojake kriminalura, xojake vakeripe mamuj Roma thaj anticiganisto retorika kathar le politikake manusha, publikalne manusha thaj media	33
Analizacia thaj kreacia le narrativenge pala le Roma	37
REKOMENDACII	39

LISTA PALA LE XURDE LAVA/LAFI

CEE	Centralni Disorigutne Europake thema (ande kado reporto pala le thema vakeras kaj le majbute Roma zhuvn/trajon: Bulgaria, Chexikani Republika, Ungriko them, Romania thaj Slovakia)
CoE	Europako Konsilo
CSO	Civilne Manushengi Organizacii
EC	Europaki Komisia
ECSR	Europaki Komisia pala Socialne Hakaja
ECTHR	Europaki Kriselin pala Manushenge Hakaja
EEA	Europaki Ekonomikalni Area
ERDF	Europaki Regionalno Zoraripesko Fundo
ESF	Europaki Socialno Fundo
ESIF	Europaki Strukturalno thaj Investmentengo Fundo
EU Framework	EU Framework pala Nacionalno Romani Integraciaki Strategia 2020 (COM (2011) 173 finalno)
EU-SILC	EU Statistika pala Potjipe thaj Kherengi Kondicii
FRA	EU Oficia pala Fundamentalne Hakaja
LFS	EU Rodipe pala Butjaki Situacia
LGBTQI	Tati, Tato, Bisexual, Transgender, Pushipe, Intersex
MP	Manush ando Parlamento
NEET	Naj ande Edukacia, Butjako than, vaj po Treningo (terno/i manush/ni)
NGO	Na-Govermentesko Organizacia
NRCP	Nacionalno Romano Kontakto
NRIS	Nacionalno Romani Integraciaki Strategia
RCM	Romano Civilno Monitor pilot projekto
RED	Rasako Egalipesko Direktivo
ROMACT	Europake programura ande lokalne governmentura te zhutinen e Romani inkluzia
ROMED	Europako programo Romane mediatorenge

KIDIPE

Governmentipe thaj framework/shtruktura pala sa le hakaja

Mashkar le EU thema bari diferenca si, ke ande diferentne thema diferentne Romani inkluziake hakaja thaj programa si. Si kana ande hakajengo/programengo centro 'numa/feri' manushen shuven kon chorre si thaj si kana le Roma si ando centro thaj lenge manushikane hakaja. Kadi diferenca but importante si ande Romani inkluziake hakaja ke shaj kerel lashipe vaj bilashipe po agor. O governmento but butji shaj kerel ande Romani inkluzia ke shaj del le forenge thaj gavenge governmenten love, praktikalno zhutipen vaj shaj kerel regulacii pala lengi kompetencii. Ando lokalno niveli importante si, so kamel o governmento thaj so gindynen le politikake manusha pala e Romani inkluzia.

O RCM reportoura pala le thema phenen ke o EU Framework but zhutindas ande Romani inkluzia ke si thema so majfeder zhanen save hakaja zhutil le Romen. Ando EU e NRIS implementacia random si thaj ande implementacia but mol le politikalne grupurengi, nacionalno ministereski prioriteta thaj so kamel o EC. Le RCM dokumentura pala thema phenen ke si EU thema, save na zhanen te keren integracia le manushenge kon aven andar kavera EU thema, sar le Romenge: na den lenge publikalne zhutipe, socialne zhutipe thaj integracia ke butji thaj na mukhen lenge te mizhginen sar kamen. Kadala butja zoraren te na kamen le Romen dushmanenge te dikhen.

Ande bute thema (Chexikani Republika, Slovakia, Ungriko them, Bulgaria thaj Romania, ba/ama vi ande Grekisko them vaj Italia) e Romani inkluziake hakajenge o ESIF del love. Kana le Roma thaj pro-Roma civilne manusha zor den ande Romengi integracia, bares importantno si te vazden inkluzivne hakaja perdal o ESIF. E konekcia ko ESIF maj bari zor del o EC te keren nacionalne programura, ba/ama inke but problemi si ande hakajengi butji. Le love ke civilne manusha thaj organizacii aven kathar o them (si kana le organizacii trubun te len sama pe themeski thaj autoritengi ideologia) thaj kathar o EU.

O EU Framework mangel le EU thema te keren administralne strukturi thaj te keren kordinacia ande NRIS butji, implementacia thaj komunikacia le EC-esa. E angluni pozicia, so kerel kordinacia ande Romani inkluzia, si diferentno ande thema. E paluni pozicia si e komunikacia, so kerel o NRCP ande sa le EU thema thaj si len diferentne institucii kathar zoralo (Ministeresko Ofiso), medium (organizacii vash o egalipe), zhi ko kovlo. (institucii kaske kovle mandatuma si, thaj cerra love). Le National Roma Platforms, savenge kerel promocia o EC thaj ashel sar modelli ande European Roma Platforms si pinzhardo kathar e politikalni thaj simbolikalni potencia, si but terne thaj cerra patjiv si mamuj len.

E formalno akceptacia si diferentno, ke si thema save ethnikalne thaj si thema save nacionalne minoritetenge dikhel le Romen. Si EU thema so dikhen le Romen sar diferento socialno thaj/vaj ethnikalni grupa (ande kado vi o Roma Holokaust si iskirime/pishime) sar kavera minoriteten dikhen. E formalno akceptacia si importante simbolikalnes thaj kado vi legalno protekcia shaj del kathar e diskriminacia.

Te si le Romen formalno reprezentacia, naj egalno kana alosaren Romen te keren reprezentacia po nacionalno, regionalno vaj lokalno niveli. Thaj vice versa: te si Roma pe govermentesko than, naj egalno ke le Romen chaches si reprezentacia (kado chacho si pe kodola EU thema save den than ethnikake minoritetenge pe reprezentacia). Pasha kadi, pe thema kaj ande politikalne alosaripeski lishta shaj rakhas Romen, na sakana alosaren len.

Ando EU, piko/cikni politakaki participacia si le Romen so kerel bari marginalizacia kathar o publikalno, socialno thaj politikalno trajo. Si te phenas, ke le Roma na len sama pe politikalne butja po centralno niveli, ba/ama ande palune bersha o numero le Romengo barilas, ke but Romen alosaren sar governmento.

E informacia pala Roma thaj pala kavera ethnikalno thaj racionalno minoriteta avel kathar e EU administracia thaj kathar o NRIS, ba/ama ande bute thema baro deficito si ande ethnikalne informacii. Si thema, save na kamen te kiden ethnikalne informacia pala manusha, ke sar dosh dikhen pe kadi butji so shaj xojarel le manushen. Ba/ama le civilne organizacii phenen ke kadala informacii shaj aven bi navesko/anonymus thaj shaj zorarel le manushen te maren pen mamuj e diskriminacia thaj segregacia.

Si situacia kana but diskriminacia resel jekh manushes, sar le Romnjen, ternen vaj shavoren. Le civilne manusha thaj professora but iskirinen/pishinen pala le Roma kon keren migracia. O NRIS phenel ke o gender pushipe si importante mashkar le Roma thaj mashkar Roma thaj Gazhe, ba/ama ande praktika kadi dimenzia maj kovli si.

Anti-Diskriminacia

O Racial Equality Directive kerdilas nacionalno hakaj ando EU. Ba/ama o RCM reportoura phenen ke e dosh le hakajesko kodi si, ke na lel sama pe strukturalni diskriminacia thaj po rasizmo ande institucii. Kadi dosh kerdas, ke le Roma majbut diskriminaciasa trubun te maren pen pe diferentne riga ando trajo. Le monitoring reportoura thaj o FRA 2018 phenen ke chacho si so gindynel o EC pala le Roma, ke bari diskriminacia resel le Romen ando EU thema. Le reportoura phenen, ke ande kodola thema, kaj le majbut Roma zhuven, e diskriminacia zurales bari si, thaj but briga anel le Romenge.

Le monitoring reportoura ando EU iskirinen/pishinen, ke le oficialne organizacii pala diskriminacia si but lashe thaj profesionalne, ba/ama problema si len le lovenca thaj te aven slobodna kathar e politika. Si butja, so shaj rakhas ande sa le reportoura: le Roma na zhanen khanchi pala penge hakaja; na patjan ande institucii; na patjan ke shaj maren pen mamuj e diskriminacia.

E edukacia si o maj importante rig ando EU Framework, kaj o EC shaj sikavel peski lashi butji, ba/ama le reportoura vakeren ke le Romane shavorenca segregacia keren, thaj naj len shajipe te xutren inkluzivno edukacia. Kadi segregacia vi adyes pecisajvel ande Chexikani Republika, ande Slovakia thaj ando Ungriko Them. Ando EU, e diskriminacia pala khera/kaj shaj beshen le Roma, si egalno vaj maj nasul si, sar e edukaciake situacia. Butivar le Roma zorasa trubun te mukhen pengo kher: le governmentenge butji avelas te zhutinen le Romenge, ba/ama butivar na zhanen te den jekh alternativno than, kana le Roma naj kaj te beshen. Le RCM reportoura vakeren, ke sistematikani diskriminacia keren le Romenca thaj othe shuven len, kaj naj paji thaj sastjipeske zhutipe. Ande bute segregaciake thana naj uzho paji, naj droma kaj shaj zhal o paji, so nasvalipe anel le manushenge, kon kothe beshen.

Le Romen diskriminacia resel, kana le oficialne manusha ashaven len. Si kana maren le Romen, ba/ama e policia na sikavel ke kado rasizmo si. Anda kadi but Roma na patjan ande themeske hakaja thaj ande institucii. E policia butivar zorasa kerel butji, ande oficia ingren le Romen, na patjivales vakeren lenca thaj azbaven lenge hakaja. Si thema kaj le Romen but problemi si, ke naj len identifikaciake dokumenti. Anda kadi na zhanen te phiren ande shkola, naj len butji, naj len kher thaj nashtig te zhan ande hospitala.

Anticiganizmo

Si dokumenti po EU niveli sar o Framework Decision on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by Means of Criminal Law, so maren pen mamuj o rasizmo thaj xenofobia, ba/ama le Romen na ande sa le EU thema dikhen sar minoriteta naj legalno rekognicia, nicho o anticiganizmo naj pinzhardo so jekh forma si e rasizmoske mamuj le Roma. Ande EU thema ande hakaja thaj ande oficialne dokumenti naj formalno rekognicia e anticiganizmoske. Ande Czhexikani Republika butivar labjaren o lav/lafi 'anticiganizmo' ande governmenteske dokumenti, ba/ama na zhanen te maren pen mishto, ke o anticiganizmo trubulas te avel mashkar le manushenge hakaja. Anda kadi le institucii thaj civilne organizacii na zhanen shukar butji te keren mamuj o anticiganizmo thaj mamuj

le themeske hakaja. Le EU thema save pinzharen o anticiganizmo, na phenen ke kado si o maj importante mamuj e socialno ekluzia le Romengi.

Ando EU thaj nacionalni niveli bute butja zhutinen patjivasa te gindjinas po Holokaust/Samudaripen, ba/ama o NRIS na mangel te pinzharel le difrentne riga le anticiganizmoske thaj le themenge hakaja na vakeren khanchi pala e historikalni rig e ekluziake. Ando EU cerra manusha zhanen, ke sas Roma kon mule ando Samudaripen thaj sas Roma kon marenas pen mamuj e Nazistja.

Majbute butja trubun te keren ando Framework Decision, te xutren kodola manushen kon anda anticiganizmo maren pen. E policia kadala butja butivar gindyinen ke naj importante. Pe bute anticiganizmo na len sama, ke le manusha na patjan ande institucii. Ande EU thema majbute manusha dikhen dushmanenge le Romen thaj but vakeripe si ande socialno media mamuj le Roma. Pasha kadi le thema thaj autoriteti na pozitivne pikturi sikaven pala le Roma. Vi le politikake manusha na patjivales vorbinen pala le Roma. Ba/ama si te phenas, ke sas EU thema, save zumade te ashaven le vakeripen pala o anticiganizmo. Le autoritetenge manusha, advokata xuterde treninguri pala anticiganizmo, ba/ama but zhene na zhanen vaj numa cerra zhanen pala o anticiganizmo. Vi e policia si kana 'mukhel' o anticiganizmo, ke kana maren le Romen, na len sama, ke e motivacia anticiganizmo sas; si EU thema, kaj sar o antisemitizmo, vi o anticiganizmo dikhel e policia sar huliganizmo. Anda kadi cerra misela si save sikaven ke si anticiganizmo.

ANGLUNE LAVA

Kado reporto iskiril/pishinel pala duj diferentne droma/riga pala e Romani inkluziAKE diskusia ande akanikutni Europa. O jekh si le EU themenge nacionalne governmentura, kaski butji si te keren publikalne hakaja ande korelacia le EU hakajenca thaj e manushenge lashe trajosa. O kaver le civilne organizacii si, so vakerel vash e publikalne hakaja thaj zhutil le manushenge ande publikalne butja. Le civilne manusha dikhen thaj komentura keren pala le hakaja. Le majbute civilne organizacii specialne love xutren save zhutinen pengi butji: pala le manushenge experientia vakeren thaj pala temporalne butja. Lenge aktivitetura socialne butja, financialne zhutipe thaj hakajengi aktivitetura si.

Kado reporto sikavel jekh synthezo/kidipe pala e konekcia mashkar le governmentura thaj civilne manusha. Ande majbare socialne thaj manushenge hakajenge grupura kado sar 'shadow report' phenen. Le civilne manusha negativno kritika phenen pe centralno governmentengi strategia thaj sama len pe egalipe, socialne egalipe thaj manushenge hakaja. Anda kadi le civilne manusha monitoring aktivizmo keren, kana kontrola keren pala e strategiAKE deklaracii. Sar rezultato hakajengi rekomendacia keren thaj diferentne aktivitetura. Le civilne manusha zhutinen ande sako dyeseke socialne butja, ande le manushenge hakaja thaj konekcia si len le profersorenca thaj expertonca. Lenge reportoura bute manusha ginaven sar le governmentura thaj le internacionalne politikake manusha. O paluno but importante si: te vakeren direktnes le internacionalne organizacienca thaj politikake manushenca, ke kade le civilne manushengi zor maj bari si thaj maj mishto zhanen te keren le governmentengi hakajengi implementacia.

Te dikhas o EU Framework so kerde ando bersh 2011, o National Roma Integration Strategy (NRIS) bute reportoura kerdas le EU themenca. Le civilne manusha thaj organizacii sama len pe implementacia thaj chachipe le strategienge. Miselake, civilne organizacii monitoring reportoura kerde pala o NRIS ande bersha 2012-13 ande 11 thema¹. Kadala reportoura but zhene labjaren vi adyes, sar le manusha, kon politikake analizacia keren, pe akademia vaj ande civilne organizacii. O akanikutno programo zhutinel te keren civilne socialne monitoringura ande 27 EU thema. Kadala thema si diferentne, te dikhas le Romengo numero thaj kompozicia; vi le ekskluzivne thaj inkluzivne socialne relacii diferentne si mashkar le thema; thaj vi o kontento le socialne hakajnego diferento si. Anda kadi sar o parto le Roma Civil Monitor projekteske jekh 'framework' kerde so buxlo si, te keren komperacia pala le themenge hakaja, legitimacia. Kado monitoring framework reflekcia kerel pe maj importantne butja ando EU strategiako framework pala Romani integraciAKE hakaja.

Kado programo ando angluno parto, le monitoring thaj reportengo iskiripe/pishipe trine maj bare butja keren: infrastruktura pala o governmentipe thaj hakajengi kreacia, egalipeski promocio thaj te maren pen mamuj e diskriminacia thaj anticiganizmo. Kadala sa importantne butja si, thaj bi kadala na zhanenas te zoraren e edukacia, butjake thana, sastipe thaj kherengi situacia. O kidipe sikavel thaj komperacia kerel mashkar le themenge reportoura. ²O reporto sikavel le majbare trendura ande Europa kana vakerel pala similarne thaj diferentne experientii. Le authora dikhen le themenge reportoura thaj sama len so rakhle le civilne monitorura thaj kon so gindyinen le maj importantne problemenge. Sar ande kavera sinthezisura le authora parujen o zhanipe, kana varesave problemi vazden thaj varesave na gindyinen ke importantne si. Si situacii, kana le themenge reportoura ande varesave pushipe naj chache. Miselake, shaj pecisavel, ke ande amaro dokumento na zhanas ke soski zurali vaj kovli si jekh problema ande thema, thaj anda kadi misrepresentacia keras. Miselake, o them kaj o reporto xurdikanes vakerel pala o

¹ Shaj dikhes le reportura: <https://www.opensocietyfoundations.org/reports/revisiting-eu-Roma-framework-assessing-european-dimension-post-2020-future>

² Shaj dikhes: <https://cps.ceu.edu/Roma-civil-monitor-reports>

anticiganizmo, kade shaj gindyinas ke le manusha maj anticiganiste si thaj o governmento maj passivno si, sar ando them kaj o reporto numa cerra vakerele pala o anticiganizmo thaj kade shaj gindyinas ke kathe maj lashi si e situacia. Le reporteske authora zumaven sama te len pe kadi problema thaj but konzultacia keren le themenge authorence, kon le reportoura iskirisarde/pishinde. Ba/ama kadi butji naj 100% chache. Le reporteske but prejudicia si pala le themenge inkulziake hakaja, kaj bute Roma zhuven/trajon. Ba/ama le authora zumade sama te len pe maj cikne hakaja. O paluno but importante si, ke si te sikaven le negativne trendura. Interesanto si, ke ande zurale demokraciake thema kaj lashi si e socialno politika, but problemi si, kana dikhas le chore manushen kon avral si andar le 'mainstream'-eski interesi. Ba/ama kado reporto kamel te sikavel le experiencii le diferentne themenge.

Importanto si te phenas, ke le Roma Civil Monitor agenda pe lokalne hakaja las sama. Amen na dikhas kodola hakaja, save avral le thema sas kerde pala le Roma kon dromen ande EU thema. Miselake, amen na iskirinas/pishinas pala kodi situacia, kana le Roma avral o EU migracia kerde, ke nashle kathar e diskriminacia thaj maripen mamuj lende ande Ukrajna. Kana pala lokalne hakaja vakeras, numa cerra iskirinas/pishinas pala le Romane migranturi, kas ande EU thema dushmanenge dikhen vaj pe save grupura le autoritetenge trubun sama te len. Amen kade gindyinas, ke kodi si e maj lashi, kana than das le civilne manushenge thaj lenge internacionalne partneronge te keren kritikalno monitoring. Ba/ama si te phenas, ke maj bute monitoringura trubulas te keras, te chachikanes dikhas le Romani migraciake effortura pe thema kathar le Roma aven. Ande kadala thema shaj dikhasas le komuniteta, familia, edukacia thaj kherengi situacia.

Si reportura kaj le authora na butivar phenen sar keren e butji. But importante si te phenas tumenge, kon ginaven, ke le authora kodola profesora thaj expertura si, kon keren kordinacia pala o Roma Civil Monitor projekto. Von thaj le authora, kon keren le reportoura le themenge, kethane kerenas butji thaj kethane kerde le themenge reportoura. Ba/ama o kontento ando dokumento le themenge kordinatorengo si. Le themenge kordinatora thaj aktora kerde konzultacia pala e sinthesisesko drafto. Le authorenge si responsibiliteta pala penge gindura thaj misala so iskirende/pishinde, ba/ama sa le zhanipe le themenge kordinatora kerde.

Kado dokumento na o angluno si, so del jekh reporto (ande amaro dokumento jekh majbaro inkluziako reporteske numa cikne/specifikalne riga dikhas) pala le nacionalne governmenti kana kerenas o NRIS. Bute civilne partnerura kon kerde butji ando Roma Civil Monitor, vi kontrola kerde ando *Revisiting the EU Roma Framework (2017)*³. O maj buxlo civilno societeta, kon butji kerde ando reporto, kodi gindjinen, ke lenge strukturalne gindura zhutinen ande implementacia le Romani integraciake hakajenge. Patjas, ke o reporto zhutinel te keren lashe strategii pala o bersh 2020 ando EU thaj ande thema.

³ Shaj dikhen: <https://www.opensocietyfoundations.org/reports/revisiting-eu-Roma-framework-assessing-european-dimension-post-2020-future>

GOVERNMENTIPE THAJ FRAMEWORK/SHTRUKTURA PALA SA LE HAKAJA

Le Romengi interestongi reprezentacia ande parlamentura

Le Romenge interesti thaj reprezentacia ande nacionalne parlamentura shaj dikhas pe duj droma. O angluno si, kana dikhen le Romen sar jekh specialno socialno grupa, soski si konekcia le choripesa, socialno ekskluziasa thaj diskriminaciasa ande parlamentura kana hakaja keren thaj kana kamen te zorjaren le socialne solidariteti, e inkluzia thaj te zorjaren ke le Roma thaj gazhe egalne si ande publikalne hakaja. O dujto si, kana dikhen le Romen, sar jekh etnikaki grupa, kas si hakaja, kultura thaj historia.

Mashkar kadala duj droma sar dikhen le Romen shaj ke naj konekcia. Si bute thema save pinzharde le Romengi simbolikalno interesti-sar e Germania, kaj keren komemoracia vash o Holokaust- vaj kerde konzultacia, kooperacia le Romane civilne manushenca (Germania, Shvedo), kaj naj Roma ando parlamento. Si thema, kaj maj lashi socialno politika keren sar e Germania vaj o Shvedo, kaj le Romen na resel kasavi but socialno ekskluzia, sar ande Centralne Disorigutne Europake thema thaj kaj le manushenge/civilne hakaja, demokratikake strukturi thaj te keren butji le civilne organizacienca aba dulmut si. Si thema, sar e Romania, kaj o parlamento kamel te marel pes mamuj o anticiganizmo thaj phenen ke kadi jekh socialno thaj ekonomikaki xuv/pharadipe si mashkar le Roma thaj gazhe thaj ande Romengi ekskluzia.

Sa ande Centralne Disorigutne Europake thema, kaj le majbut Roma trajon/zhuven, Romane politikake manusha aba beshle ando parlamento. Ande Chexikani Republika thaj ande Slovakia numa/feri jekhvar alosarde Romane politikake manushen ando parlamento. Ando Ungriko Them thaj ande Romania le pinzharde etnikake grupenge den reprezentacia ando parlamento; kadei si e situacia vi ande Kroacia, kaj cerra Roma trajon/zhuven. Si thema, kaj le Roma si ande elektoralni lishta pe soste le majbare politikake grupuren shaj rakhas, ba/ama le Roma na butivar si alosarde. Kadi situacia anda kadi si, ke perdal e elekcia, le Roma sar kandidatura si ande politikake grupura, sar ande Romane ethikalne politikake grupura, save majbutivar po marginalno than si; thaj anda kadi, ke le politikake grupura maj tele shuven le Romen ande pengi lishta. Sas manusha, kon phende, ke kado tokenizmo si, ke le gazhe kamen te majbut Roma te zhan te alosaren, ba/ama na kamen Romane politikake manusha ande politika.

Ba/ama si the phenas, ke shaj ke Romane politikake manusha beshen ando parlamento, naj 100% ke pe Romengi interesi sama len. Miselake, pala o Romano minoritetengo advokato ando Ungriko parlamento kritika phenen, ke vov but passivno si ando parlamento, ke na phenel khanchi kana extremi politikake grupura azbaven le Romen. Vi anda kodi negativno kritika resel les, ke but zhutinel e maj bari politikake gruposke, so populisto si. Nasul situacia si, ke o manush numa/feri jekh shaj alosarel: vaj o 'mainstream' politikake grupura vaj e etnikaki reprezentacia- thaj inke jekh shaj alosarel o manush ando lokalno than- vaj le municiplane govermentes vaj le Romano politikako manushes alosarel, kon pe minoritetenge hakaja trubul sama te lel. Kadi situacia sikavel, ke le gazhengi thaj Romengi politikaki interesi dur si kathar jekhaver. Ande Slovakiako parlamento ande bersha 2012-2016 numa jekhvar sas Romano politikako manush alosardo, ke o them mamuj le Roma kerdas butji (numa/feri kodo Romano manush xuterdas socialne love, kon na xuterdas love vash e publikalni butji). Ande kavera thema, sar ande Romania thaj Kroacia le civilne manusha gindyinen ke le Romane politikake manusha lashi reprezentacia keren le Romenge. Kadale Romane manushen perdal afirmativno mekanizmo alosarde sar etnikalne minoritetengi reprezentacia thaj/vaj kompeticia kerde mashkar le majbare politikake grupura.

Ande Thema sar Germania, Grekicko Them, Polska, Bari Britania, Slovakia, Espania le Romane pushipenca/butjenca specialne grupura/komissii keren butji ando parlamento; vaj ande Bari Britania sa le parlamenteski grupura vakeren pala le Romengi, Travellerengi interesi; vaj e politika kethane kerel butji le Romane civilne manushenca. O paluno, savo le civilne manushenca kerel butji si o majlasho thaj kadi lel sama majfeder pe Romengi

interesi. Jekh parlamentesko grupo maj zuralo si, sar jekh civilno organizacia, ke maj lashi konekcia si len ande publikaki administracia. E Romani inkluzia but importante si ande Ungrikani enthnikaki minoritetenge grupura, sar o 'Most-Híd' ande Slovakia vaj o Ungriko Demokratiko Unio ande Romania. Ande cerra thema, sar ando Shvedo, o nacionalno parlamento pe sistematikalne droma kerel e Romani inkluziake hakaja. Ba/ama ande maj bute thema e Romengi situacia numa/feri jekh individualno politikako manushesko plano si thaj na jekh politikako grupesko plano.

Anti-Roma vakeripe but si ande sa le thema; kade dikhen le Romen, sar kon pe themeske socialne love zhuven/trajon, vaj kade dikhen len, kon maren pen mamuj le hakaja pala o dromipe ando EU thaj pala o socialno sekuritatesko sistemo ande Ratorigutni thaj Vordorigutni/Utarigutni Europa. Ande thema sar Dania, Germania, Grekia, Italia o anti-Roma vakeripe le extrem politikaki grupura keren, ba/ama ande Centralni Disorigutni Europake Thema, kaj le maj bute Roma zhuven/trajon, sar ando Chexikani Republika thaj Slovakia, le anti-Roma programura vi le 'mainstream'/majbare politikake grupura keren. Le majnasul misala ande Bulgaria si, kaj le govermentoske manusha (o dujto Minsiteri thaj parlamentoske manusha) zhungales vakeren/vorbinen pala le Roma. Naj chache ke ande Ratorigutni Europa sakana maj lashi si e situacia sar ande Disorigutni Europa; ande Bari Britania anticiganiste vakeripe phende ande politika; ande Germania anticiganiste vakeripe phendas o Socilano Demokratiko politikako grupo thaj o Kristiano Demokratiko politikako grupo, ande Franca rasisti vakeripe phendas o Ministeri (2010), o Republikano politikako grupo (2013) thaj o Socialno politikako grupo.

Le Romen cerra politikaki reprezentacia si po centralno niveli, ba/ama ande palune bersha ande Centralni Disorigutni Europake Thema, kaj but Roma zhuven/trajon, maj but Romane kandidatura sas alosarde sar lokalne govermentura. Kadi situacia pecisajlas ande Austria, kaj le Romane kandidatengeno numero barilas ba/ama numa jekh manush sas alosardo. Ba/ama naj amen dosta data/dokumenti te phenas ke sa ande thema kado chachipe si.

Si thema kaj but Roma trajon/zhuven thaj si kaj maj cerra Roma, ba/ama le monitoring reportoura ande Dania, Ungriko Them, Slovakia, Bulgaria thaj Espania phenen, ke le Romen cikni participacia si ande politika. Kadala reportoura phenen, ke le Romen naj participacia ande politikake vakeripe, politikako trajo thaj ande 'mainstream' politikaki agenda. Ande Centralni Disorigutni Europake Thema, kaj le maj bute Roma trajon/zhuven, le Roma si te maren pen mamuj e ekskluzia, mamuj e socialne thaj politikalne marginalizacii thaj lengi politikaki participacia cikni si. Le majbare politikake grupura butivar manipulacia keren le Romenca. Le monitoring reportoura vakeren ke kasavi si e situacia ande Chexikani Republika, ando Ungriko Them thaj ande Slovakia thaj kasavi sas e situacia bershenca maj anglal ande Bulgaria thaj ande Romania.

O Romano inkluziako buxjaripe po centralno niveli

O EU Framework but lashipe kerdas ande jekh-jekh EU thema. O Framework e Romani inkluziasa kerdas butji thaj zorardas le planura, e kordinacia thaj e implementacia. Bute thema, kaj but Roma trajon/zhuven-sar Centralno Disorigutni Europake thema, Grekia, Espania- ande penge reportoura le Romane pushipen maj anglal shuven, ke kade gindyinen ke importante si. Ba/ama vi kasave thema, kaj cerra Roma si, kade gindyinen ke le Romane pushipe importante si. E Finlandia thaj e Polska e Romani inkluziake specialne love den. Sar o EU Framework, kontrola kerde pe akanutni strategii, zurarde len thaj konekcia kerde kaj le EU hakaja- sar o EU Semester thaj ESIF- save zorjaren e politikake interesti. E NRIS implementaciengne konekcia si kaj le nacionalne govermenti, ministeriumi, kaj le politikake grupura, thaj kaj o EC. Kadi situacia si vi ande edukacia, kaj EC hakaja shaj rakhas. E Chexikani Republika, o Ungriko Them thaj e Slovakia azbade le hakaja, ke diskriminacia kerde le Romane shavorenca. Te phenen o chachipe, o ESIF del love, savo kamel te kerel e Romani inkluzia ande Centralni Disorigutni Europake thema.

Ande bute EU thema, o EU Framework but pozitivno sas, te na maj but, formulacia kerdas le hakajenca. Miselake, o NRIS, so e Holandia kerdas, phenel ke o mainstream socialno inkluzia, savi butji kerel le Daniake manushenca, EU manushenca thaj migrantenca andar o trito them sama shaj lelas vi pe Roma, thaj phenel ke le themeske si e angluni responsibiliteta pala e Roma. O Portugalno NRIS buxjardas le palune hakaja pala le Roma

thaj o fokusi pe lokalni mediacia kerdas. Shtar maj importantne thana dikhen-butji, edukacia, sastipe thaj kherengi situacia thaj dikhen vi e Romani historia, societeta, gender egalipe thaj Romengi participacia ande politika. O Portugalno RCM phenel ke o NRIS projekto but shukar sas, phenel ke maj lashi kordinacia trubul. Vi ando Shvedo phenen ke o NRIS lasho sas thaj na sas problema ande implementacia. Ando Shvedo zurale civilne organizacii si, ba/ama kana kerde e strategia na lelinde sama pe civilne manusha thaj na kerde lenca butji kethane. Ande Italia o NRIS lashi butji kerdas, ke le manusha aba na sar nomadura dikhen pe Roma. Akana perdal socialno inkluzia dikhen pe Romani situacia thaj o fokus pe shtare riga si (butji, edukacia, sastipe thaj kherengi situacia). Ba/ama ande praktika naj kasavi lashi e situacia ke numa ande cerra regii kamen te keren NRIS implementacia. Ande kavera EU thema sar Centralni Disorigutni Europake thema, Grekia, Irlanda, le NRIS but lashe butja kamlas te kerel; ba/ama o RCM na phenel ke le NRIS projektenge lasho rezultato sas.

Sas EU thema, save na kerde khanchi njevimata ande Romani inkluzia thaj ando NRIS purane hakaja dine. Miselake, ande Franca e strategia sikavel purane hakaja pala e socialno inkluzia (le civilne manusha phende ke kadala hakaja na sas efektivne) thaj akanikutne hakaja, save maren pen mamuj ilegalne EU manusha kathar e Franca. Kavera thema sar e Dania thaj Bari Britania, kaj maj lashe si le socialne thaj inkluziake hakaja, gindynen ke penge akanikutni hakaja dosta si le Romenge thaj shaj zoreren lengi situacia.

Importanto si te phenas, ke thema, kaj lashi socialno politika si, sar e Dania, Germania, Franca thaj vi ande Bari Britania (kaj e socialno sistemo naj zuralo akana, ba/ama vi akana maj lashi si sar ande Centralni Disorigutni Europake thema), phares zhanen te keren integracia le manushenge, kon shaj dromen ando EU, sar le Romenge. Kadala thema but butji kerde te resen, ke kadala manusha maj cerra publikalne butja, socialne zhutipe, love te xutren. Le RCM themenge reportoura vakeren, ke kadala thema azbaven le EU manushenge hakaja karing o slobodno dromipe. Kadi situacia zurarel e diskriminacia mamuj le Roma. E Austria las le lokalne Romen, Romen kathar kavera EU thema thaj kathar le trito thema -sar e Serbia-, te keren butji kethane ando NRIS, ba/ama bute lokalne govermenti na kamen sama te len pe chorre Romane migranturi kathar EU thema thaj na mangen te zhutinen len.

O EU Framework mangel le EU thema te keren administrativne stukturi te keren kordinacia, implementacia thaj komunikacia le EC-esa pala o NRIS. E paluni butji o NRCPs kerel, so si ande sa le EU thema, ba/ama te avel kordinacia vaj butji te keren ande lokalni Romani inkluzia, si diferento ande thema. O NRCP sar instituti njeve thana rodel, thaj politikalni zor, formalne mandaturi del.

Kana le Romani inkluziaki agenda ande jekh ministeriumo si, kaj bari politikalni zor si, kothe maj lashi kordinacia zhanen te keren pala e Romani inkluzia. Kasave ministeriumi si Minisstry of Labour, Social Security, Social Solidarity ande Grekia thaj Ministry of Human Capacities ando Ungro. Ande Romani inkluzia but importantne si le politikake manusha, te kamen te zhutinen le Romenge. Kadi situacia shaj ke diferento si kana njeve politikake grupura alosaren. Shaj ke kadale politikake grupuren but zor si, zurale mandatura si len, thaj lengi vorba but mol ande politika (shaj keren komenturi ke strategia, shaj dikhen sar keren le thema Romani inkluziake programuri, thaj labjaren o ESIF) thaj shaj keren konzultacia le civilne organizacienca thaj/vaj le lokalne govermentenca. Si RCM reportoura, sar ande Romania thaj ande Bari Britania, save phenen ke o NRCP efekto/impakto kerel pe kavera ministeriumi. Ande Slovakia jekh kordinaciake mehanizmo jekh Oficia kerel saveski konekcia si ko Minsitry of Interior thaj kadi oficia barvali si, ba/ama na ando kabineto kerel butji. Ande Italia o NRIS le anti-diskriminaciake instituciake parto/rig si vaj ande Franca kaj o NRIS pala kherengi situacia kerel butji. Kadala situacii sikaven ke e Romani inkluzia numa/feri kethane le 'mainstream' problemonca vaj le ministeriumonge interestenca si kerdo.

Ande kavera EU thema kaj le institucii kovlo/bizoralo mandato thaj cerra love si thaj keren o NRCP, numa/feri teknikalni, politikalni, komunikaciaki butji keren kaj o EC thaj si kana le Romane civilne organizacienca keren komunikacia. Si kavera institucii, save zhutinen e socialno vaj Romani inkluzia ande thema. Sar ande Chexikani Republika, kaj o Agency for Socail Inclusion zurales kamel butji te kerel ande politika, ando ESIF, ande implementacia

pe lokalno thaj po nacionalno niveli; vaj ande Romania, kaj o National Agency for Roma mangel te kerel e Romani integracia thaj kethane le governmentenca kamel butji te kerel. Si thema, kaj but Roma trajon, ba/ama o NRCP kovlo/bizoralo mandato si thaj naj maj zurali organizacia lendar savi shaj kerelas kordinacia pala e Romani integracia. Kadi sas e situacia ande Bulgaria, ande Bari Britania, Germania, kaj le ministeriumi len sama pe nacionalni politika thaj programura, ba/ama e regionalni politika independento si kathar o nacionalno governmento; thaj le thema, kaj le majbute Roma zhuven. Ande kasave thema numa/feri jekh manush kerel reprezentacia pala le institucii. Kadala kovle/bizorale NRCP numa komunkiacia kerel le EC-esa thaj na kerel kordinacia ande Romani integracia.

Si thema, kaj o NRCP kovlo/bizoralo si, ba/ama ande ESIF programeski angluni perioda maj zurale kerdile-kana le EU themenge trubusardas te den reporto pala Roma, ke numa kade shaj kerde e implementacia ko ESIF. Bari motivacia si le themenge kana love xutren kathar o EU, ke kade maj feder sama len pe Romani inkluzia.

But interesanto si te dikhas, sar putren le 'mainstream' organizacii pe egalipeske hakaja. Miselake, ande Chexikani Republika o Czech School Inspection so jekh kontrol organizacia si, sama lel pe Romane shavora te na kerel lenca diskriminacia ande edukacia. Vi o Ombudsman ande Chexikani Republika sama lel pe Romengi situacia ande edukacia thaj ande kherengi situacia thaj kontrola kerel te na avel diskriminacia. Ande Bari Britania trin importantne governmentalne organizacii kerde jekh egalipeski konzultacia majfeder te zhanen te kerel hakaja pala shtare marginalne grupura, ande soste vi le Roma zhutinen.

But butji kerel te buxjaren o egalipe ande publikalni administracia. Ande Espania (ande Katalonia) lasha rezultato si, kana le Romen len pe butjake thana ande govermenteski institucii, vaj butji shaj kerel sar profasora vaj sar bizniseske raja. Le reportura phenen, ke si programuri save mangel le gazhen pe butjake thana te aven maj inkluzivne thaj te len sama pe Romengi problemi (ROMED programura ande Grekia thaj ande Bari Britania). Ande Espania, varesave govermenten si Ombudsmano, kon losaren pe manushenge hakaja (vi kon oficialne ando them trajon/zhuven, thaj vi kon naj rezidencia). Si len Romane municipalne organizacia, so zhutinel le Romen. Ande Slovakia civilne programura (o ESF das love pe akharipe kathar o Ministry of Interior) mukhle le govermentenge but Romen te den butji, thaj le Romenge na trubul te sikaven penge edukaciake lila.

Lashe butja ande Romani inkluziake programura

Le RCM reportura sikaven ke sa le EU thema pe diferentne droma kerel e Romani integraciake hakaja. Le mabare diferenti-thaj pushipe- si mashkar le 'mainstream' thaj Romane droma; e Romani inkluzia vaj sar socialno-ekonomikalno pushipeske dikhen vaj sar manushenge hakaja.

Ande kodola thema kaj lashi socialno inkluziaki politika si, sar e Bari Britania, o NRIS pe 'mainstream' socialno inkluzia lel sama thaj pe chore Roma kamel te zhutinel, kon ande phari socialno situacia si. Ba/ama e Germaniako RCM reporto vakerele, ke te kerel promocia vash o 'mainstream' drom, anda kodi kerel, te patjaren, ke e Romani inkluzia naj efektivno. Kavera thema, kaj e integraciake hakaja zurale si, sar e Holandia thaj Finlanda, e Romani inkluzia sar manushenge hakaja dikhen. Le RCM themenge reportura, kaj universalne socialne hakaja si, o fokusi pe anticiganizmo (Germania), egalipe (Finlanda) thaj pe civilno participacia shuven/thoven (Shvedo).

Ande bute EU thema, sar ande Germania vaj ande Bari Britania negativno rezultato kerdas ande socialno inkluzia, ke na mukhle le EU residentonge te xutren socialno sekuriteta. Miselake ande Germania, zhi kaj mukhle le EU manushenge te xutren socialne zhutipe, sa le Roma kon ande EU shaj dromaren, siklonas e themeski shib thaj te iskirinen/pishinen. Kadala kursi zhutisardas le Romen te rakhen penge butjake thana. Vi ande Bari Britania phari si e situacia, ke o governmento na del socialne zhutipe le manushenge kon shaj dromen ando EU thaj na del zhutipe thaj love le Romane shavorenge, numa/feri le chore gazhenge shavorenge. Bute negativne programura sas, miselake o Sheffield vaj Leeds Local Enterprise Partnerships (LEP): von le EU-mobilne Romenge kamle te zhutinen, ba/ama numa kodolenge kon love xutren kana naj len butji. Bute Roma na xutren zhutipe, ke naj len socialno sekuriteta thaj anda kadi nasula butja tubun te kerel, save 0 chasi den

len (le butjako shefo na trubul te del le butjarde manushen minimum butjake chasura/vakti, ba/ama le butjarde si te zhan ande butji kana o shefo akharel len; pasha kadi le butjardeske naj slobodo kaver butjako than te alosarel). Pharo si te phenas soske butja kerdas o socialno reformo, ke le duje thema naj ethnikalne data/dokumenti, so sikavelas o konekti mashkar o reformo thaj le ethnikalne grupura.

Ande Centralni Disorigutni Europake thema kaj le majbute Roma zhuven, kamen te zoraren le Romenge shajipe te resen publikalni zhutipe, te avel len butji, thaj sama len pe Romengo numero ande thema. Kado reformo shaj avel kathar avrutni zor, kathar o EC vaj kathar kodola EU thema kaj le Roma migracia kerde andar pengo them. Kadala thema mangel te keren Romani integracia. Vaj kadala roformura zumaven te zoraren le themeski socialno inkluziaki politika. Thema, kaj bute marginalne Roma trajon, sar ande Centralni Disorigutni Europake thema vaj ande Grekia, but lashe NRIS kerde, ba/ama e Romani inkluzia na dichol ke maj lashi si. Si situacia, kana e strategia numa pe dokumenti ashen, thaj si situacia kana e strategia motivacia del te keren njeve strukturi, ba/ama naj rezultato. Ande politika le Romane programenge evaluacia but kovlo/bizoralo si. But zhene pozitivno rezultateske phenen, kana le hakaja maj lahsej vaj kana iskirinen/pishinen Romane programura. E Irlanda vakerel, ke but pharo si lenge te sikaven evidento pala e Romani inkluzia. Miselake, e Austria numa kodola programura del love, save sikaven rezultato, ba/ama nish von na zhanen te sikaven rezultato sa le projektenge.

Le Romani inkluziake hakaja ande Centralno Disorigutni Europake thema kaj le maj bute Roma zhuven thaj ande Franca si dikhlo perdal socialno-ekonomikalno pharipe thaj kulturalno diferencia, so inkrel ke socialno ekskluzia. Ba/ama le thema na phenen khanchi pala e diskriminacia, anticiganizmo vaj/thaj gender. Miselake, e Romaniake NRIS mangel te zhutil le Romen te majbut Romane studenti te sitjon ando gimnaziumo thaj pe universiteta. Mangel te zhutil pe lenge socialne problema thaj te na avel bari e diferencia mashkar le Roma thaj gazhe. Anda kadi materialno zhutipe del le Romen thaj perdal e pozitivno diskriminacia le studenti shaj sitjon ando gimnaziumo thaj ande universiteta. Ba/ama na zhutil le Romen ande klassi 1-8 thaj le shavore na xutren lashi edukacia.

Si thema kaj phenen ke e 'mainstream' inkluzia lasho rezultato anel le Romenge (shaj dikhes o misal pala e Czech School Inspection andde Chexikani Republika ando palutno parto). But pushipe si, kana le 'mainstream' programura shuven/thoven fokusi pe Roma, ba/ama na ande kadi situacia. Miselake e Bulgariako reporto phenel, ke e governmentoske 'mainstream' hakaja ande edukacia but lashe shajipe anel le Romani intergraciake; e kvaliteta ande xurdjelin maj lashi kerdilas thaj na numa vash e pash-populisti, disciplinarne hakaja, ba/ama vi anda kodi ke zhutinde kodola shkoli kaj Roma sitjon. Ande govermenteske oficii kasave manushen zhutinen, kaj dulmut naj len butji. Vi le Romen zhutinen ba/ama na anda kodi, ke Roma si. Le oficii kade gindyinen ke adi pozitivno rezultato si. Ande Romania kade zhutinen pe Roma, ke phende ke naj problema, ke but thana si privatne vaj publikalne kaj le Roma zhuven thaj naj len oficialne dokumenti. Ba/ama e Chexikani Republika phenel ke le ethnikalne korre droma na len sama pe Roma thaj na shuven/thoven len ando fokusi, anda kodi te den expertalno thaj financialno zhutipe le 'mainstream' socialno inkluziake.

O ESIF del love pe Romani inkluzia ande Centralni Disorigutni Europake thema, ande Grekia thaj ande Italia, kaj le maj bute Roma zhuven. E konekcia ko ESIF negativno rezultato anel le themenge, ke phares zhanen butji te keren le hakajenca thaj problemi si le nacionalne butjenca (butara keren le ESIF-eski implementacia, phare administralne butja). E konekcia ko ESIF zhutil o EC maj zurale mandaturi te avel len thaj butji te keren pe nacionalne thana: miselake o ESIF manglas le thema te keren butji ke Romengi edukacia thaj ke kherengi situacia. Kadala importantne kondicii sas le ESIF-eske kaj le thema. O ESIF phendas ke kethane le civilne manushenca thaj e EC monitoring grupasa trubun le thema butji te keren ke kade maj efektivno shaj avel e Romani inkluzia. Miselake, e Grekia jekh nacionalno mehanismo kerdas pala e socialne hakajenge monitoring thaj evaluacia. Importante si, sama te len pe Romane hakaja thaj te buxjaras e pozitivno rezultato.

Romani inkluzia po lokalno niveli

Sa le RCM reportoura vakeren, ke na e NRIS-eski kvaliteta si importante, ba /ama le lokalne governmenti thaj le lokalne politikake manusha shaj zhutinen pe Romani inkluzia. Le centralne governmenti kade buxjaren e Romani inkluzia po lokalno niveli, ke finansialno thaj teknikalno zhutipe den thaj regulacia keren pala e governmentenge oficiake butja. Le reportoura phenen ke kadala but importante si. Le lokalne governmentongi butji but importante si, ke von keren le Romengi inkluziake implementacia thaj sama len pe finansialne, admsitralne butja. Kadici butji keren le governmenteske oficii, soske bare si. Te barej but butji keren, te ciknej, maj cerra butji si len. Le Romengi lokalni integracia bari konekcia si ke governmentoski butji, ke autonomia thaj ke decentralizacia, so ande EU thema but diferento si.

E Slovakia, tipikalno misal si, ke 3000 cikne governmentengi oficia si kothe cerra lovenca, save responsibiliteta si pala e Romani inkluzia thaj te den publikalni administracia. Kadala oficii na xutren finansialne zhutipe vaj teknikalni, expertikalni zhutipe kathar e centralno governmentoski oficia. Ba/ama si misela pe lashe Romane inkluzia ande forura, gava, kaj e governmentura pragmatikalne keren butji thaj na perdal manushenge hakaja. E situacia jekh si – ba naj but diferencia mashkar le governmentengi autonomia- ande Centralni Disorigutni Europake thema, kaj le maj bute Roma zhuven: cerra konekcia si mashkar e NRIS-eske butja thaj mashkar o chachipe pe lokalne thana. Le centralne governmenti na butivar labjaren le hakaja thaj e politika te keren e Romani integracia thaj te maren pen mamuj e diskriminacia. Miselake, ande Chexikani Republika bute governmentengi oficii segregacia keren le Romenca ande edukacia thaj ande kherengi situacia thaj na mukhen le Romenge te xutren nacionalno socialno inkluziake hakaja (njeve hakaja mukhen le governmentonge te na den kherengi socialne love le manushen, kon socialne marginalne si) vaj labejaren e 'zero-tolerancia' politika, te keren kontrola pe publikalne thana thaj pe socialne ekskluzime manusha. Kadala butja na mukhen te avel jekh zorali socialno politika (te keras komperacia le kavera post-komunisti themenca). O centralno governmento ande Chexikani Republika but zhutinel le lokalne governmentenge te keren o plano thaj e implementacia pala e socialno inkluzia, pe soste o ESIF del love (Coordinated Approach to Socially Excluded Localities so kerel o Agency for Social Inclusion).

Ande Centralno Disorigutni Europake thema, kaj le maj bute Roma trajon, sar e Bulgaria, Ungro, Romania, Slovakia, o lokalno plano naj efektivno. Kathe le governmentenge specialne Romane strategii trubun te keren, ba/ama e kvaliteta thaj e konekcia le NRIS-esa thaj e implementacia naj zurali, nish finansialne zhutipe na xutren. Le RCM reportura sikaven ke le NRIS hakaja thaj e Romani inkluzia naj diferentno ande Ratorigutne Europake thema, kaj but Roma zhuven. Ande Espania kaver si e situacia, ke le authoriteti thaj civilne manusha kethane keren butji po regionalno thaj lokalno niveli thaj anda kadi e planura thaj implementacia pala e Romani inkluzia but shukar si. Ande Espania lashi socialno politika thaj zurali publikalni administracia si, ba/ama o centralno governmento na kerel butivar kontrola le regionalne governmentenca pala e Romani inkluzia, ke e lokalne politikake manusha keren butji. Ande Franca thaj ande Italia mamuj le NRIS-eske desegregaciake thaj inkluziake programura- le lokalne governmenti zorasa traden le Romen kathar pengo kher. Te sikaven e tendencia, e Francikani RCM reportoura phenen, ke te traden zorasa le Romen anda le kampura deshvar maj but love si (30-40 milliono) sar pe NRIS-eske Romani inkluziake programo (3-4 milliono). Ande Italia andar 20 regionura numa/feri 11 (ande soste naj Emilia Romagna thaj Tuscany) kerdas struktura pe NRIS-eske implementacia, le budera sar nomadura dikhen le Romen thaj ande kampura⁴ kamen te traden len.

Ande Bari Britania thaj ande Germania le centralne governmentenge cerra mandaturi si butji te keren le lokalne governmentenca vaj na kamen pengi zor pe lende te shuven/thoven.

⁴ Dikh e Italiako RCM reporto pala maj bute informacia pala 'nomadiko theorია. E Italiake Romani Inkluziake hakaja pe kadi theorია len sama

Cerra butji keren le NRIS-eske implementaciassa pe lokalne thana; kadi si e situacia vi ande Austria. Ande Bari Britania o lokalizmo but importante si, ba/ama naj len hakaja pala e integracia thaj le politikake manusha na mangle te keren Romani integraciake strategii. Andar 39 LEP numa/feri 4 iskiril/pishinel ande pengo projekto ke vi Roma, Travellerura si ando programo. Vash e phari finansialno situacia, kathar o bersh 2010 le lokalne governmentenge 40%-enca maj cerra love den; na len sama pe kodi, ke le lokalne governmentura but socialne zhutipe trubun te den. Shaj phenas ke kathe e Romani inkluzia na sas importante. Ba/ama bute civilne organizacii keren butji vash e Romani integracia, sar o National Roma Network (NRN); si lokalne governmentura sar o Manchester, kaj strategii kerde pala le Romane migrantura. Ande Germania o governmento zhutinel le lokalne programura ande soste le gazhe thaj Roma, Sinti kethane maren pen mamuj o anticiganizmo. E Germaniake RCP reporto negativno kritika phenel ke le Roma ando EU numa/feri cerra socialno zhutipe xutren. Si but lashe thaj barvale forura, sar o Berlin, Munchen, Dortmund kon kritika phenen pe nacionalno politika thaj lokalne programura keren pala e Romani inkluzia.

Le thema kaj cerra Roma zhuven, sar o Belgium, Finlanda, Holandia, Portugalia vaj o Shvedo, kamen te zoraren le lokalne governmentura te keren planura thaj implementacia le Romani integraciake. Kadala 'pilot' projektura si thaj kethane le publikalne autoritetenca thaj civilne manushenca keren butji. Kadala programura mangel te zhutinen le lokalne governmentenge te sama len pe Romenge problemi thaj te rakhen e rezolucia. But importante si ke le governmentura kethane le Romenca te keren butji (te egalne manushenge te dikhen le Romen)- kado maj importano si sar o rezultato.

Zuralipe thaj participacia

Le Romengi participacia te keren vi von le hakaja pe duj droma shaj pecisavel: te mangel le civilne organizacii te keren le hakaja; te mangel Romen te aven expertura ande governmentongi strukturi. E participacia shaj avel formalno thaj informalno; e participacia shaj avel pe sako niveli (lokalno, nacionalno, regionalno, Europako). Kana le hakajengi kreacia inkluzivno si, o informalno participacia but zhutinel, so vi zorarel le politikalne marginalne grupura (so si temporalne akciake grupura, socialno media aktivizmo, informalne konekcii), ba o formalno participacia si o maj importante ande hakajengi kreacia.

Te keren inkluzivne hakaja but importante si e participacia le Romengi thaj le pro-Roma civilne organizaciengi, save pala Romani integraciake hakaja keren butji. E participacia le civilne manushenge jekh bizorali norma si ande EU hakajengi mehanizmo ba/ama zorali mangipe ande ESIF planura thaj distribucia. Le majbute NRIS phenen pe publikalne thana thaj ke hakajengi kreacia, ke le Romengi participacia but importante si; ba/ama ande NRIS implementacia kadi situacia but diferentno si. Le RCM monitoring reportura phenen ke le formalne butja pala e Romani zoraki reprezentacia aba si kerdo, ba/ama te zoraren vi le Romane civilne manushen, maj but love thaj butji trubul. Ba/ama kadala butja naj dosta lashe ande le thema. Le konzultaciake mehanizmo na patjal ke le autoriteti, le civilne manusha thaj le expertongi grupa naj egalne. Le RCM reportura phenen ke kaj le formalne butja aba si kerde pala e participacia, nish von na kethane keren butji le hakajenca. Le majbute civilne manusha mangel butji te keren ande hakajengi kreacia ba/ama le konzultaciengi struktura na mukhen lenge.

E participacia ke hakajengi kreacia pe duj droma shaj keren le manusha; o jekh si o 'council' thaj o kaver si o 'ad hoc konzultacia'; vaj shaj keren kethane butji ande 'partnership strukturi' pala experimenti thaj implementacia (miselake ande Austria kerde o 'Roma Dialogue Platform'). Le majbute EU thema ande 'council' grupa keren butji pala e Romengi egalipe; kadala platformura mukhen le themeske, civilne organizacienge, expertonge, governmentonge thaj kavera politikake manushenge butji te keren le hakajenca. Miselake, ande Portugalia e Consulting Group for Roma Communities Integration efa ministeriumengi reprezentacia kerdas- o Regional Governments of Madeira and Azores, Municipalities and Civil Parishes, civilne manusha thaj Romane organizacii, rodipengi institucia thaj expertura. Ande Espania, o State Council for the Roma Community (CEPG) sas kerdo te dikhen e koperacia mashkar le Romane civilne organizacii. Kadala

institucii vazden le Romengi zor/glaso thaj reprezentacia kerel pala le Romengi interesi; von but butji keren te buxjaren o zhanipe pala le egalipeske hakaja ba/ama na zhanen butji te keren ande hakajengi strategii. Sar e Italiake RCM reporto phenel, kadala 'council' organizacii shaj aven thana kaj but konflikti si vash e politikalne kompetencii pala le Romengi zor. Kavera reportura phenen ke problema si, sar alosaren le civilne manushengi reprezentacia; vaj le diferentne butja sar le autoriteta mangel le civilne manushen pe konzultacia. Kadala problemi aven, kana ande jekh 'council' diferentne politikalne grupenge manusha si. Kado kerel le hakajengi diskusia maj kovlo, thaj na zorarel e diskusia.

Le National Roma Platform-enge promocia o EC kerel, so kerel modeli pala o European Roma Platform. Le RCM reportura sama len pe politikalni thaj simbolikalni zor le instrumenteske thaj xurdikanes dikhen le hakajengi rezultato. Chache si kana phenen ke kadala konzultaciake platformura but terne si, te seriose aven. Le egalne vaj specifikalne konzultacii vazden le Romengi participacia, maj butivar kana pala minoritetonge butja vakeren. Butivar le civilne manusha na gindyinen ke mishto butji keren kadala 'council'-ura. Miselake, ando Luxemburg, o National Council of Foreigners jekh organizacia si, save but rekomendacia del le govermenteske thaj vazdel e reprezentacia le avrutne manushenge, migrantenge, finansialne unionenge thaj le civilne manushenge. Pasha le hakaja but shajipe si pe politikalne diskusii thaj strategienge kreacia pala butji, sastipe, eduakcia.

Ande majbute thema konzultacia si mashkar o govermneto thaj le Romane civilne organizacii; ba/ama lengi operacia naj lashi, ke na butivar keren konferencii, le publikalne autoriteti na zhan pe konferencii, vaj e agenda so keren, naj relevantno. E majbari problema kodi si, ke le civilne manusha phares resen ke hakajengi kreacia. Le Romane civilne manushenge pharo si vi kodo te dromen pe kadala konferencii. Ande hakajengi kreacia pe lokalne thana le marginalne Romengo shajipe, kontakto thaj zor diferentno si. Ande thema sar e Chexikani Republika, Franca, Italia, Slovakia thaj Bari Britania e Romane civilne manushengi participacia but piko si, ke ande kadala thema, le lokalne govermenti zoraren e segregacia thaj zorasa traden le Romen kathar pengo kher; vaj si thema kaj le politikake manusha na phenen khanchi, kana rasisti maripe si mamuj le Roma (miselake ando Ungro).

Ande EU thema le Romengi thaj pro-Roma civilne organizaciengi participacia but shukar si perdal o ESIF.⁵ Te dikhas e Romania, kaj o National Agency for Roma (NAR) kerdas jekh konzultativo mehanizmo, ba/ama na sas le Roma Platform: le formalne drama pala e hakajengi participacia bizoralo si, ba/ama bute lashe advokaciake platformura si thaj kothe zhanen butji te keren le hakajenca, sar o Non-Discrimination Coalition thaj o NGO Structural Fund Coalition. Ande Bulgaria o dujto majbari minsiteri manglas te kerel o Roma Integration Subcommittee pala o Partnership Agreement Monitoring Committee (le ESIF-eski butji). Patjan, ke kado zhutinela te keren njeve diskusii mashkar o govermento thaj mashkar le Romane civilne manusha.

O zoraripe thaj participacia atunchi avena lashe, kana o them/ lokalne govermneti thaj le civilne manusha kethane kerena hakajengi implementacia ande soste vakeren vi pala o zoraripe. Ande Slovakia le sastipeske mediatoron si o maj lasho programo, ke zhutinen le Romen te xutren maj lashe sastipeske zhutipe. Anda kadi si ke le mediatorenge numa/feri 8 klasa thaj treningura trubun te aven, ba/ama na trubun len fomralno edukacia. Ande purane EU thema lashe zuraripeski butji kerde so duj programura sikade ando reporto-kadala programenge o EU thaj o CoE das love perdal o ROMED thaj ROMACT. Ande Portugalia, o ROMED programo but lasho si, ke zurarel le Romane civilne organizacii thaj inkluzivno, lokalno demokracia. Ande Barcelona, o 'Roma municipal council' (o maj phuro ande Espania) akana butji kerel te zurarel e participacia le politikake manushenge andar

⁵ Te zhanes maj bute informacii, dih: Central European University, *A synthesis reporto on implementation of national Roma integration strategies in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia*. European Union, 2018. Available at: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-reporto-1-synthesis-cluster-1-2017-eprint-fin.pdf>

diferentne forura. Ba/ama pe kadi butji pala le partnerengi kreacia but sama len, ke shaj negativne rezultati anel thaj kovjarela o kritikalno glaslo.

Bute RCM reportura vakeren pala civilne programura pala zoraripe thaj konektengi kreacia. Ando bersh 2017, ande Chexikani Republika, Romengi thaj pro-Roma organizaciengi grupa kerdas jekh independentno koalicia, o Romanonet. Kadi koalicia butji kerel ande advokacia thaj mangel te parovel le rasisiti hakaja. Mangel te kerel vi jekh diskusia pala e ethnikalni informaciengi kollekcija thaj le ESIF-esa kethane kamel butji te kerel ande planuri thaj monitoring. Ande Grekia, o Pan-Hellenic Federation of Greek Roma Associations (POSER), so le Romane terne expertonge organizacia si, mangel te zurarel le lokalne civilne manushen thaj kamel te zorarel e koperacia le governmentenge autoritetenca. Ande Espania mobilizacia keren le terne thaj le romnja, kon zoraren le Romen. Kado but lasha si, kana labjaren e socialno-media. Ando Belgium, bute nacionalne organizacii kamen te zoraren e participacia le Romane thaj Traveller manusgenge thaj organizacienge. Ba/ama si thema/sar e Holandia kaj le manushengi hakajengi organizacii thaj le civilne organizacii na zhutinen pe Romenge problemi. Ando EU, ande maj phure demokracii le Romengi participacia lokhi si, ke na phenen ke le Roma jekh diferentno enthinkalni grupa si. Le nordikalne thema, kaj lashi socialno politika si thaj buxle si le manushenge hakaja, na sakana/na ande sa le situacii si puterde pe Romengi rekognacia. Kado kerel e rezulteta, ke le Romengi participacia ande hakajengi kreacia but kovlo/bizoralo si.

O sintheziso phenel ke le Romengi participacia ande hakajengi kreacia but importante si. Sa le manushenge si participacia ande kasave butja, saven naj zurali konekcija penge personalne trajosa. Kana o manush ande jekh socialno grupa si, saveski kollektivno historia thaj identiteta si, ba/ama vi ande jekh marginalni grupa si, kodi situacia zhutinel le manushes te resel diferentne pozicii ande publikalne butja. Anda kadi but importante si, ke le Roma na numa/feri vash le Romane pushipe te vakeren, ba/ama te aven len participacia ande kavera politikalne butja. Kado shaj zhutinel te na keren stigmacia pala le Romani inkluzia thaj shaj zhutinel le manushenge kon keren le hakaja thaj kavera manushenge te hatjaren le marginalne Romengi phari situacia.

Te dikhas zhi kaj inkrel jekh reformo, le Romengi participacia but pharo si, ke numa pe cerra vreme/vakti si len pe participacia (internshipura le terne Romenge), ba/ama le Roma pe maj lungi vreme/vakti trubunas te keren participacia; thaj te zhas maj dur pe situacia, ke le Roma numa/feri pala Romengi situacia shaj keren butji.

Le civilne organizaciengo financialno zhutipe

Le RCM reportura sikaven ke pharo si le civilne organizacienge save pala egalipe vaj manushenge hakaja keren butji, te rakhen financialne zhutipe. Pala o financialno krizis ando bersh 2008 ande Europa maj cerra love zhanas le civilne organizacienge, thaj maj pharo sas independentno butji te keren. Ande socialno inkluzia le zhutipe barjon, ba/ama kritikalne glasura, hakaja, thaj hakajengi dialogo maj kovle kerdyon; kadi si e situacia ande njeve EU thema. O EU framework sama lel pe Romane civilne organizacii, kaske but butji trubun te keren ande kadala financialne kondicii. Le thema thaj o EU del le majbute financialne zhutipe le Romenge thaj le pro-Roma civilne organizacienge (o EEA/Norwegian and Swiss Financial Mechanisms in the new Member States) thaj e Svajca del love le organizacienge.

Le RCM reportura sikaven ke le civilne manushenge diferentne experiencii si pala le themeske financialne zhutipe ande egalipe. Ande njeve demokracii, ande Centralno Disorigutni Europake thema kaj le maj bute Roma zhuven, le themeske love na lashe butjenca si konekcija, saven dependencia si kathar le startegii. Ande Centralno Disorigutni Europake thema sar ande Bulgaria, Chexiko them, Slovakia thaj vi ande Espania le themenge reportura phenen ke kadi dependencia maj bari si ande lokalne civilne organizaciengi situacia. Kadala problemi thaj aktualne experiencii naj kasave zurale ande phure EU thema. Ba/ama jekh kaver situacia si ando Shvedo, kaj le civilne manushengi butji kodi si, te aven kritikalne le publikalne autoritetenca kana pala love si duma. Ande thema kaj le taxi shaj den le independentne civilne organizacienge, le bare civilne organizacii (sar o Red Cross thaj o Caritas ande Bulgaria thaj ande Espania) xutren le love, thaj na le Romane civilne organizacii. Ande kavera thema kaj but financialne zhutipe del o

them le civilne organizaciengne, sar ande Bari Britania, na gindynen pe Roma, kana keren e distribucia. Ande Finlanda le cikne Romane civilne organizacii ande kompetencia palal peren mamuj le bare orgnaizacii. Ande cerra thema, sar e Austria, kaj le regularne thaj transparentne organizacii xutren love katar o them, kritika phenen pe lovengo baripe. Ande Grekia numa cerra organizacii, sar o 'Open Society Foundations' zhutinel le cikne organizacii sar te keren aplikacia thaj sar te keren konekcii. Ande Slovakia, o them las te kerel maj lesni le administralne butja le civilne organizaciengne kana aplikacia keren vash le financialne zhutipe. O them sikadas lenge o govermentipe thaj kade maj cerra problemi si le civilne organizacien.

Le RCM themenge reportura phenen ke negativno konekcia si mashkar le financialne zhutipe le civilne organizaciengne thaj mashkar publikalne zhutipe. Le civilne organizaciengne dependencia si katar le publikalne autoriteti thaj te lashi konekcia si len, shaj ke kovlo/bizoralo kerdyol le civilne manushengo kritikalno glaso. Le civilne organizacii save den socialne zhutipe pe lokalne thana, zhanen te keren kompetencia te xutren regionalne vaj lokalne love katar o govermento. Ba/ama le cikne civilne organizacii, savenge maj cerra love si, save zhutinen le chore Romenge, lengi situacia maj phari si, ke maj phares xutren financialne zhutipe. O ESIF but motivacia del, ba/ama le shajipe le civilne organizaciengne pala financialne zhutipe na barjon. Ande Franca, ande Ile-de-France regia, ando bersh 2015, kaj le maj chore forura si, na mukhle le civilne organizaciengne love te xutren katar o ESIF. Kadala love labjardenas te zhutinen le marginalne manushen, vi le Romen. Ande Italia exkluzia kerde le Romane civilne organizaciengne, thaj na mukhle te xutren love katar o ESIF. Le love kodola lokalne autoriteti xutren kon segrecia kerde le Romenca thaj zorasa trade len katar pengo kher. Ande Bulgaria, kaj o ESIF zhutindas le civilne organizacien ande participacia, le Romane civilne organizacii resle, ke puterde aplikacia keren thaj vi civilne organizacii shaj xutren financialne zhutipe (le na-NGO-enge trubun te roden jekh partneri kon civilno si).

Ethnikalne informaciengo kidipe

Le civilne manusha thaj le expertura phenen ke na keren implementacia pala le Europaki anti-diskriminalne butja thaj pala le buxle socialne inkluziake hakaja bi le ethnikalne informaciengi kidipe. E informacia pala Roma thaj kavera minoriteti si kido pala e adaptacia le EU antidiskriminacalni politika thaj NRIS framework. Le themenge autoriteti phenen ke e kolekcia le ethnikalne informaciengne naj shukar butji, ke trubun te keren protekcia le informaciengne. Ba/ama le civilne organizacii phenen ke e anonymus kolekcia but zhutinelas te maren pen mamuj e Romengi diskriminacia thaj segregacia (miselake ande Slovakia)⁶. Ande majbute Centralno Disorigutni Europake thema naj kollekica pala ethnikalne informacii; kaj promocio keren e kollekciake, kothe but diskusia si pala kadi butji, kana jekh pinzhardi methodesa kamen te keren: ethnikalni informaciengi kollekcia perdal o regularno censo (kana keren self-identifikacia, perdal e survey kolekcia kaj phenen e ethnikalne identiteta, thaj perdal informanciengi kollekcia ande publikalne institucii. Ande Chexikani Republika thaj ando Ungro duj identifikacia kerde, jekh ethnikalni thaj jekh pala dejaki shib ando bersh 2011. Ba/ama ande majbute EU thema jekhutne thaj exkluzivno identifikacia labjarde, thaj na zhangle te keren kolekcia pala majbute ethnikalne identiteta mashkar le Roma. Ando lokalno konteksto, le mainstream socialne inkluziake hakaja ashen mamuj o ethnikalno targeting, ande soste si le informaciengi generacia, soske shaj aven politikake motivacia. Ande Chexikani Republika, korrengne keren pen ande socialno inkluzia thaj nish na kamen te labjaren le informacii pala le Roma, anda kadi na zhanen te phenen o rezultato le socialno inkluziake. Ando Ungro, le intervencii pala le chore socialne grupura na sikaven lashe rezultati. Kadala misela sikaven ke le ethnikalne informaciengi kolekcia so butji saj kerelas ande hakajengi kreacia thaj evaluacia, but lokho si vi ande kodola thema kon njeve methoda labjarde.

But lashe programura sas ande EU thema: but butji keren te kiden lashe ethnikalne informacii te zhanen te dikhen le intervencii ande inkluzia. Le expertura thaj le civilne

⁶ RCM 2018 na chachikanes sikaven so rakhle ando reporto [Data collection in the field of ethnicity](#) so kerdas o EC DG Justice and Consumers thaj e Lilla Farkas iskirisardas/pishindas (2017).

organizacii advokacia thaj zhanipe kerde, thaj o FRA zhutindas lenge, ke das profesionalne konnekcii thaj innovacia le lokalne hakajenge. Ando 2011 cenzushi ande Bari Britania anglunivar pinzhardas sar ethnikalni grupa le 'Gypsy vaj Traveller' grupa (le 'Romen' ando 2021 cenzushi gindyinen te pinzharen sar ethnikalni grupa). Ando Ungro, o National Statistical Office but pushipe vazdas pala ethnikalni identiteta ando EU Labour Force Service (LFS), thaj maj bute Roma ginade ande populacia sar ando 2011 cenzushi. Ando bersh 2014 ando EU-SILC rodipe maj bute Romen ginade ande totalno populacia, so sikavel ke le Roma na bunjinen kana ethnikalne informacii kiden pala lende. Ande Italia o Institute of Statistics (ISTAT) kordinaca kerdas thaj jekh Roma/Sinti/Caminanti National Statistical Table kerde kethane le ministeriumenca thaj Romane reprezentaciake manushenca te iskirinen/pishinen jekh framework ande soste sikaven le indikatura pala inkluzialne hakajengi monitoring thaj rezulteto mamuj e strategia.

Ande bute thema alternativne droma kerde le expertura, e akademia, le civilne manusha thaj le internacionalne organizacii te dikhen le trajoski kondicii le Romengi. Ba/ama si te phenas ke kadala informacii naj maj lashe sar le hakajenca relevantne ethnikalne informacii. Jekh lashi experiancia sas ande Romania kathar o SocioMap programo, soske sponzori o Research Institute for National Minority Issues thaj o EEA Grants sas ande bersh 2014-2017 thaj von dine love. O SocioMap identifikacia kerdas thaj sikadas e diferencia mashkar le chore thaj mashkar le komuniteti kaj segregacia kerde. Bute lokalne hakaja negativno kritika phendas pe kadi butji, ba/ama le civilne manusha, kon iskirinen/pishinen le reportura phenen ke o SocioMap lashi butji kerdas thaj lashi avla kana dikhen le lokalne hakaja. Si thema, kaj le ethnikalne informacii kolekcia reprezentaciake manusha kerde, thaj kadala informacii labjarel e policia. Ande Slovakia, o Atlas of Roma Communities zhutindas te rakhen le 150 maj chore Romane grupura le ESIF-eske inkluziake instrumentenca, ba/ama kadala informacii labjardas o Ministry of Interior pala e 'Romani kriminaliteta'. Civline organizacii daran ke ande Slovakia le extremi politikalne grupura shaj labjaren le Atlaseske informacii te keren atakuri mamuj le Roma. Ando bersh 2016, ande Romania o Ministry of Justice online publikacia kerdas pala le manushengi ethnikalne informacii ande temica. O National Council for Combating Discrimination phendas ke kado diskriminaciaki butji sas mamuj le manushenge hakaja. Daran, ke le personalne informacienca nasula butja kerena. O National Council for Sinti and Roma ande Germania kamel te losarel pe personalne informacii thaj phenel ke le hakajengi kreacia naj maj lashi ande kodola thema kaj keren e ethnikalne informacienge kolekcia, sar kodola thema kaj na keren.

Le specialne mangipe le chore manushenge mashkar le Roma

Le majbute NRIS ande Romani komuniteta dikhel specialne grupura, kaj maj nasul si e situacia. Ande Europake hakaja 3 grupura phenen, savengi maj phari situacia si: *le Romnja, le Romane terne thaj shavora*; pasha kadi civilne manusha thaj expertura phende ke vi le Romane migrantengi situacia phari si. Sar o EU Framework thaj le maj bute EU hakaja phenen ke le gender pushipe importantne si mashkar le Romane grupura thaj trubul te vorbinen pala e konekcia mashkar le Roma thaj gazhe. Pe gender pushipe maj mishto sama len ande NRIS implementacia thaj ande specialne hakaja. Miselake, le gender pushipe ando NRIS sikado si ando Ungro, Italia thaj ande Slovakia le implementacii naj vaj naj lashe. Lokalne hakajengi planura sikaven but informacii pala e interseksionalni butji-so maj bute diskriminacii sikavel-so si le Romnjen. Ande Bulgaria thaj ande Romania, vakeren pala e situacia kana terne romeste zhan, vaj romnja len, maren le zhuvjen thaj choren len, bute generalizacia keren pala le Roma thaj pala lengi ethnikalne tradicii. Le hakajengi planura butivar mukhen kodola patriarhalne programura save phenen ke le Romnjenge anglunivar pe familia thaj pe shavora trubun te len sama. Bute pilot projektura keren pala le Romnja, ba na zhutinten len ande zuraripe thaj ande egalipe. Ande Franca, aba vakeren pala le situacia kana Roma ternes romnja len vaj romeste zhan, ba/ama na line sama po konteksto. Pasha kadi le autoriteti butivar maj but gindyinen pala jekh situacia: jekh specialni grupa kerde te sama len pe diferentne butja. Ba/ama kaj majbute Roma zhuven/trajon kothe le autheriteti na kamen aktivne butji te keren le Romenca vaj te keren prevencia, numa/feri e policia.

Ande Espania o RCM reporto zhanelas te vazdel interseksionalne problemi thaj diferentne situacii ando dokumento. E Espania but butji kerel pasha o gender egalipe. Kadi situacia kerdas te zuraren le zhuvjengi zuralipe ande 'council' organizacii save butji keren pala e Romani inkluzia, pala egalipeske situacii thaj sama len pe gender pushipe ande regionalne civilne organizaciengi planura thaj distribucia. Kado progresivno dikhipe- savo trubulas te pinzharen, vi ande situacia kana cerra love si, pala o 2008 kriziso- le civilne organizacii, kollaboracii, egalipeske thaj manushengi hakajengi grupura keren thaj den financialne zhutipe. Ando Ungro o NRIS sikavel ke naj egalipe ande gender situacii; bute njeve programura thaj projektura len te den maj but love pe Romnjengi zuralipe thaj inkluzia. Ba/ama naj dokumentura pala kadala programengo rezultato. Ande Romania, cikne ba/ama lashe civilne organizacii si pala le Romnja, save pinzharde si mashkar le Romane civilne organizacii thaj ande hakajengi diskusia. Ba/ama le governmentura na mangel butji te keren kadala civilne organizaciena. Lengo komplekso hatjaripe pala o gender thaj ethnikalne egalipeske pushipe shaj dikhas ando RCM reporto. Le Romnjengi participacia ando aktivizmo but bari si, thaj le njeve konzultacii kade gindyinen, ke ande prejektengo fokusi shaj aven le Romnja, thaj shaj keren hakajengi kreacia. Ande Litvania, Shvedo thaj Slovenia mangel te keren konzultacia, socialne zhutipe thaj zuralipe pala e gender situacia. Le RCM themenge reportura ande Austria sikaven ke le civilne organizaciengi butji thaj advokacia zhutindas njevo NRIS te keren thaj kerde jekh struktura le zhuvjenge thaj le ternenge.

Le EU hakaja sikaven le Romane shavorengi situacia ando EU thaj vakeren pala le faktorura so ande maj phari situacii shuven len. Kadi phari situacia si pala: le nasvalipe, nasul kherengi situacia, bari bokh, naj len registraciake thaj identitetaki dokumenti, segregacia ande edukacia (exkluzia, dsikriminacia, rasizmo thaj maripe mamuj le Roma). Sar o maj baro trendo, o NRIS le shavorengi hakaja ande relacia shuvel le edukaciasa. Ande Romaniake strategija vakeren pala e socialno-ekonomikalno xuv mashkar le Romane thaj gazhikane shavore, ba/ama ande praktika numa/feri cerra butji keren vash kadi situacia. Le shavorengi choripe na egalnes kerel efekto pe Romane shavora ande EU thema. Pe kadi problema na len sama ande Slovakiake strategija, ba/ama ando Ungro thaj ande Slovenia butivar vakeren pala kadi ande strategija. Ande Irlanda, o 'National Roma Needs Assessment'-esko reporto sikavel ke le Romane shavora ande kasave khera zhuven, kaj but zhene trajon thaj naj importantne butja le cikne shavoren kon na dulmut biandile/rakhadile; le shavora bokhales zhan ande shkola thaj naj len so te xan soro dyes. Jekh akanikutni UN reporto phendas, ke naj financialne zhutipe pe kadi situacia. Le maj bute Romane shavore ande choripe zhuven, thaj kadi si e maj bari problema ande socialno exkluzia ande Centralne Disorigutne Europake thema, kaj le maj bute Roma trajon/zhuven. Le NRIS reportura na vakeren khanchi pala kadi problema. Le ternengi kadi problema- Not in Education, Employment or Training (NEET)-naj vakerdi nish ande RCM reportura, hajkam ando dujto bersh maj but vakere na pala kadi. Vi ando Shvedo, kaj aba dulmut den zhutipe thaj love organizaciengi te zhutinen le terne Romen, kade gindyinen ke maj but zhutipe trubul te resen ke le Romen maj bari participacia si ko them. But importante si ke ande Espania puterde si butji te keren le terne Romenca ande Romane platformura.

Ande bute thema inkluziake hakajengi problema si, ke diferenti grupura si ande bari Romani komuniteta. Ande Bari Britania le hakaja so kerde pala e nomadiko teoria, kothe le hekajenge but negativno efekto si pe 'Gypsies, Roma, thaj Traveller'. Miselake, jekh definica pala Gypsies/Travellers phenel ke le manusha sar nomada trubun te zhuven Romenge te dikhen len. Le Romenge trubun te alosaren, ke vaj tradicionalnes zhuven penge familiasa vaj ando kher zhan te trajon numa/feri butji te xutren, so na potjinel mishto. Ande Bulgaria le RCM reportura phenen ke le Romane grupura diferentne si thaj diferentne tradicia si len pala e familia, gender, egalipe, shkola. Anda kadi diferentne hakaja trubun te keren ande diferentne grupura.

Le RCM reportura phenen ke pe Romengi migracia ande Europa thaj pe cirkularno migracia maskhar le Europaki thema- thaj si kana mashkar e Europa thaj Amerika- le nacionalne hakaja na len sama, sar e Romengi edukacia. E Daniako reporto vakere, ke ande teoria le nacionalne autoriteti na azbaven le slobodne dromipenge hakaja. Ba/ama ande Dania thaj ande kavera EU thema le Romen but phari situacia si thaj butivar pe vujici zhuven

thaj/vaj informalne butja keren. Le RCM reportura phenen ke le NRIS strategii na len sama pe LGBTQI manusha, pe phure, vaj pe dada, deja kon korkore bararen penge shavoren.

ANTI-DISKRIMINACIA

E Implementacia pala o *Racial Equality Directive*

Ande sa le RCM thema, e implementacia pala o Racial Equality Directive kerde sar lokalno hakaj, ba/ama nish kade na zhutindas te ciknjarel e diskriminacia mamuj le Roma ande thema. Ande thema, kaj but Roma zhuven, le organizacii naj efektivne save kamen te maren pen mamuj e diskriminacia, kana pala Roma vakeren: pe cikne butja sama len, ba/ama na mangel butji te keren kana le Romenca strukturalni diskriminacia keren (miselake ande Bulgaria). Ande Slovakia thaj ande Italia negativne kritika keren pala le egalipengi organizacii, ke na keren but butji, naj le efektivne thaj naj len autonomia kathar o governmento; maj nasul si e situacia ande Espania kaj o Council of Equality and Non-Discrimination (CERED), so jekh organizacia si pala egalipe thaj anti-diskriminacia, numa kade si pinzhardo sar jekh organizacia, savi zhutinel le chore manushen. Le thema, kaj cerra Roma zhuven sar ando Belgium, Hollandia vaj Dania, phenen ke le organizacii naj efektivne; but problemi si ke chachipe; thaj le Roma phares patjan ande autoriteti.

Ande thema kaj le civilne organizacii lashi butji keren pala e segregacia thaj diskriminacia mamuj le Roma (o *actio popularis* labjaren), sar ando Ungro vaj ande Slovakia, le monitoring reportura phenen, ke pe kriselinja but problemi si ande interpretacia thaj ande administracia. Ando Ungro, o reporto vakerel pala e negativno situacia ande politika thaj pala e phari situacia ande finansialne zhutipe, so kerdas ke shtar bare civilne organizacii sas te phanden pengi butji. Le themenge reportura phenen ke nish kodi naj lashi thaj efektivno kana o RED ande nacionalne hakaja si. Vi kade but si e diskriminacia mamuj le Roma. Vi atunchi but si e diskriminacia, kana le thema na mukhen thaj sankcii keren pala sa le diskriminaciaki butja, sar ande Romania: kaj o National Council for Combating Discrimination (NCCD) 'cerra butji thaj zero love das' te zhutinel e butji mamuj e diskriminacia. Ande cerra situacii kana o NCCD phendas ke diskriminacia pecisajlas, le kriselinja bazorale si. Butivar vi diskusii si pe kriselinja thaj mukhen/ashaven le diskriminalne butja. Ande thema, sar e Germania kaj o RED aba dulmut ande hakaja si, vi kothe but nasula situacii si, ke naj len lashi protekcia, hakajengi akcia.

Bute reportura phenen, ke naj efektivne instrumentura, sar bi lovenge te zhutinen le manushenge kana si len pushipe pala hakaja vaj te den publikalne hakaja sar ande Chexikani Republika. E situacia maj nasul si, ke negativne si le manusha; naj lashe mehanizmura pala efektivno butji; e politika na zhutil te keren hakaja; naj lashe le kriselinja ke lokhes keren butji.

Ande Slovakiako reporto vakeren ke le Roma na zhanen pala penge hakaja thaj na zhanen ke si organizacii save vash o egalipe keren butji. Ando Ungro le Romengo 15% zhanel ke si organizacii save zhutinen pe Romen, kon maren pen mamuj e diskriminacia; ando bersh 2016 numa/feri 6% sas 'Romani problema'. Ande Espania thaj ande Franca le marginalne Roma pala bute informacii na zhanen. Kodi gindyinen ke vash kadi situacia naj but Romane diskriminaciake butja/kazura. Le manushen naj informacia nish ando Belgium thaj phenen ke anda kadi vi kathe cerra Romane diskriminaciake butja/kazura si. Ba/ama o chachipe kodi si, ke phari si evidencia te sikaven, kana diskriminacia pecisajlas thaj e Roma daran ke te phenen ke rasizmo pecisajlas lenca, le autoriteti na kerena lenca butji. Le reportura phenen ke le Romen naj informacia pala penge hakaja thaj pasha kadi vi daran te patjan ande institucii ande Chexikani Republika, Dania, Espania, Franca, Hollandia thaj Slovakia. E Chexikani Republikake reporto phenel, ke but Roma na zhan penge problemenca pe kriselinja, ke daran ke lengi situacia maj nasul shaj avel. Thaj daran ke le manusha pe kriselin diskriminacia si mamuj le Roma. O FRA reporto vakerel, ke le monitoring reportura ande EU thema rakhle, ke 27% le Romenge na zhanel ke prohibicia si pala e diskriminacia thaj 82% le Romenge na pinzharel nish jekh organizacia savi zhutinel le manushen kasa diskriminacia pecisajlas. Le monitoring reportura phenen ke kadi situacia anda kadi si, ke le Roma na patjan ande institucii thaj ande bute thema le politikake manusha na labjaren o RED te maren pen mamuj e diskriminacia.

Ba/ama si pozitivne misela ande Finlanda, Belgium, Irlanda thaj Polska kaj le egalipeske organizacii sikaven diferentne formi le diskriminaciake. Ba/ama kadala organizacii na zhanen te ashaven e diskriminacia mamuj le Roma. Vi ande Bari Britania kaj le anti-diskriminaciake hakaja aba dulmut si thaj kaj vi o RED butji kerel, vi kothe xuv si mashkar le hakaja thaj e praktika. Si te phenas ke ande Bari Britania le Roma thaj Traveller grupura vi adyes but diskriminaciasa trubun te maren pen, vi ande edukacia.

E konkluzia kodi si, ke le Romenge but diskriminaciasa trubun te maren pen ande EU thema ba/ama na zhanen pala penge hakaja thaj na zhanen sar te labjaren len.

Edukaciaki thaj beshimaski segregacia

E edukacia si e jekhutni kethani-politikaki prioritetaki rig ando EU Framework kaj o EC but lashe indikatora sikavel. Mamuj kadi situacia kodola reportura so kerde ande thema, sikaven ke le Romane shavora na resen e lashi integraltno edukacia, ba/ama o EC kodi kamel, ke le Europake thema te agorden le Romane shavorengi diskriminacia. Kadi situacia inke trajol, na lel sama pe kodola decizii so le Europutne kriselinja ande, na lel sama po European Court of Human Rights (ECtHR); Majdur trajol kadi bilashi, diskriminativo situacia ando Ungro, Chexikani Republika thaj ande Slovakia.

Ande Romania si jekh dekreto so o ministeri das avri, kado explicitno phenel ke nashtig keren segregacia, mamuj kado dekreto pashe 29% si kodole Romane shavorengo numero, save ande segregaltne shkoli sitjon⁷. Le majnasule sitjimaske shaibe, le sitjara saven naj zorali profesia, le shudre shkolate khera thaj e phari sastjimaski situacia, sa kadala signifikantno vuchi rata sikavel le ternengo numero, kon mukhen e shkola, thaj maj kovlo, bilasho zhanipe del le shavoren. Majdur keren le gazhe, ke le Romane shavorenge nasul, xoxamni diagnostika keren, numa vash kodi, te ande specialno shkola te bishalen len. Kadi butji illegalno si ando Ungriko Them, ande Slovakia, ande Chexikani Republika. Ando Ungriko Them si jekh modifikatno dekreto, so explicitno phenel, ke le relegiake/khangerake shkoli na keren segregacia, numa problema si ke cerra kontrolo keren pala kadi, save shaj zhutinenas, vi chaches te na keren segregacia. Vi ande Irlanda sikavdyon kasave pharimata mashkar kodola shkoli so le religii/khangeri inkren opre, kothe numa duj shkoli ashile kaj Traveller shavora phiren, solduj shkoli o katolikne khangeri inkrel opre, ba/ama o them potjinel le love. O raipo ande Irlanda phendas ke kamel te phandel solduj shkoli, ba/ama e palutni vorba pe kodola manusha ashen, ko lovenca zhutinen/patronacia den e khangeri. Le themesko raipo andas e palutni decizia, ke phandel/agordel e shkola St Thomas, but kontrolo keren ande kadi shkola. Ando bersh 2017 ande Decembra kade gile te keren kontrolola, ke na dine дума la shkolate, tela o kontrolo o Department of Education and Skills problema rakhlas kaj e edukaciako nivelo. Kodi phende ke si te phandel e shkola, ba numa ando bersh 2019-to ando Juni/Barodivaj phandela andre (kado le zhutora mangle, te avel vrema le ternen, kon ande palutni klasa sitjon, te keren e egzamina, pala kodi perdal shaj zhanas ande kodola shkoli kaj le gazhe sitjon).

Ande kodola thema kaj le Romengo numero cerra si, sar e Austria, o Belgium, Latvia thaj Litvania, kaj e shkolate segregacia naj rutino thaj naj sakodyesutni, ba/ama mamuj le reportura sikade ke si direktno thaj indirektno diskriminacia ande kadala themenge shkoli. Kadala butja baro selektivno edukaciaki struktura keren ande edukacia, kaj le sitjara thaj le terne gazhe, save sitjon diskriminacia sikaven, ke vucho si kodole shavorengo numero saven ande specialne shkoli thaj klasi bishaven.

E beshimaski diskriminacia egalno vaj maj baro numero sikavel, sar e edukaciaki diskriminacia. Le reportura kasave rutino line sama, kaj na mukhen le Romenge te zhantar kathar le segregaltne thana/mahala/telepo vaj na mukhen te zhantar pala kodola thana/phuva kaj ande illegalno forma beshen. Ande kodola thema kaj le Romengi populacia majbaro numero sikavel, le reportura zoraes cerra materii rakhle pe kodi, ke le themeske

⁷ EU-MIDIS II survey: FRA, *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Roma – Selected findings*, European Union, 2016, p. 27. Shaj dikhen: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf

raipo ande peski politika kamelas te ashavel e beshimaski segregacia. Nesave thema, sar e Chexikani Republika, shaj dikhel sar barol kodole gavengo numero kaj kodola manusha beshen kasa marginalizacia kerdas o dostipo. Naj kathe kondicii, infrastruktura so karing o trajo delas minimalno shaipo. Kodola manusha kon spekulacia keren le kherenca, kodi keren ke kinen kodola khera save ando segregato si, kade but Roma naj kaj zhan, thaj but zhene beshen ande jekh kher kaj naj infrastruktura. (Kado numero ando 2008 bersh inke 11,027 sas, aba ando bersh 2014. 27,000 sas). Zumade te keren vareso vash e beshimaski diskriminacia, ba nashti kerde khanchi ke modifikacia kerde/paruvde e koncepcia so kerde ando bersh 2015-2025 pala o 'Czech Social Housing Concept'. Kadi modifikacia shaipo das le institucienge, govermetonge, te sikaven kasave teritorii, specifikacia kerde, vulici sikavde thaj pala kadala thana nashti mangle le manusha khereske socialne love. Shaj gindyinas ke kado dekreto majfeder le Romane familiien resla, nashti rakhena pe kaver thaneste khera ke zurali segregacia si ande kherengi/beshimaski situacia. Kadi situacia kamle maj tele te kikiden anda kadi perdal le hakaja dialogo kerde pal e lovikano zhutimo kodole manushenge, kon pe kadala thana/vulici/mahala/telepo beshen, kadala khera pe 12 govermentongi phuv si. Ando Ungro e cenzoske datura kodi sikaven, ke le manushengo 3 procento ande 1380 segregaltna gava/forura beshen. Kasave kherengo/apartamentengo numero but shel si, kathe pe periferia naj kasavi infrastruktura so karing o trajo trubul, thaj naj buso, tmd. Naj koncepcia te parujen kadi beshimaski situacia, naj zhutipe le chorrege, le foronge planura majdur avri mukhen le "Romane vulici" vaj teritorii. O monitoring reportura phenen ke kadi situacia dopash anda kodi si ke le foronge teritoriengi ahor bari si, kade le chorrege segregacia barol, thaj ande chorre gava zhan te beshen. Si kanak kodi phenen ke kadi spontan segregacia si, si ke kodi phenen sar ando Miskolc, vaj ando Budapest le forosko govermentoski deciziaki konzekvencia si.

Ande Slovakia nesave govermentura lesni khera kinen ande durutne gava anda kodi, ke kodole Romane familiien save problema sikaven/ande phari situacia beshen dural te zhanen. Ande maj bare forura le Romane familii ande diskriminacia trajon, nashtig kher te kinen, kade naj len aver alosaripo sar ande lesni 15m2 kontenera te beshen, ande kethani/kommunaki najalin nandyon, sako shon 200 Euro potjinen vash o beshipo thaj vash o rundzh. Phenen ke andar le themeske love vuche zidora vazdade kothe kaj le Roma beshen, thaj le Romenge pe gavengo agor njeve chorre khera kerade, ba khanchi infrastruktura na shute andre. Ande Bulgaria ande kodola kherengo dopash procento kaj pe segregaltne thana beshen, na sas chatorna. Ande cerra forura le chore manushenge, kon naj kaj beshen zumade socialno zhutipe te den, pe kade le gazhe demonstracii kerde mamuj le Roma thaj ande Varna thaj ande Burgas le ultranacionalisti demonstracii kerde, anda kodi le autoriteti na kerde khanchi, na dine zhutimo le Romen.

Ande Italia kodo raipo savo majanglal sas, sarso o akanutno si phendas ke "agordel le taborengi/lagerengi struktura" thaj o NRIS phendas ke slobodo si andar o tabori avri te aven thaj patjivasa te trajon ande lashe khera, ke ando tabori le familii thaj le Roma numa ande nasul thaj phari fizikalno situacia tarjon. Zhi adyes na kerde khanchi konkreto te agorden e segregaltno beshipe. Ande Italia adyes 149 "legalno" Romano mahala/telepo si. Ando reporto le datura sikaven ke le beshimaski sistema bari teendecia sikavel thaj sistematiko si ande bare forura, thaj ande mashkarutne govermentura. Ande solduj liperde situacii e themesko raipo del love pe kadala Romane lagera, anda kadi inke majdur segregaltna ashena.

Pozitivo situacia si ande Espania, kaj le lokalne- thaj regionalne govermentura –cerra civile organizacienge zhutimasa- kerde kasave projektura save ande nakhle 15 bersha butesa maj cerra kerdyile le segregaltne kotora/mahala/telepo. Mamuj kadi situacia e ekonomikalno krizo negativo sas pe majchorre manusha, avri shude le manushen andar lengo kher/apartamento, ande Espania 900 Romane familii beshen ande chorri thaj phari situacia, maj but sar 2000 Romane familii vi adyes ande chorrege mahala beshen, ande segregacia. Naj dosta socialne khera anda kadi le Romen kathar le manusha si te len kher, so sako shon/masek potjinen. Ande kadi phari situacia kon den vash love kadala khera na lazhan but love te mangel vash le melale thaj chore khera. Ande Portugalia le beshimaski situacia na zhanelpe ke adyes vaj tehara soski avela, butivar dur si le khera kathar kodola serviza so trubun karing o trajo (paji, rundzh, gazo, tmd). Pe sinjimaste le ekonomikane

kikidimata ande Portugalia agorde kodola programura save inovacia dine ande beshimaski situacia.

Ande Anglia but Traveller, Gypsies thaj Romen naj than kaj te ashadyon, kade but zhene thaj familii perdal o oficialno aspekto te dikhasa, atunchi bikhereske si. Pe but taraditionalne thana kaj sitjile te ashadyon thaj te beshen aba xoxoja, vudara tordyon kade nashtig aba kothe te zhan, kade misalake ande parkura zhan vaj kothe kaj le autova tordyon. Ando 2017-to bersh ando januari ando Brighton thaj ando Hove le Forosko Konzilo kasavo dekreto das avri so ande 12 thana na mukhel te tordyon beshimaske-vurdonenca thaj cerha te vazden vaj ande avera khera te zhan te beshen. Le Gypsy thaj Traveller organizacii but negativne kritika phende ke sar kriminalura dikhen kodolen kon sar nomadura zhuven/trajon.

O reporto so kerdyas o FRA ando bersh 2018 zorjarel kodola vorbi so defakto pal e diskriminacia thaj pal e segregacia lekhasde. Le Romengi beshimaski situacia na but paruvdyilas mashkar le 2011 thaj 2016 bersha: kodola Roma saven pushle lengo 1/3 kotor ande kasave khera beshen vi adyes kaj naj paji ando kher, 38%-enge naj toaleto, thaj naj len najalin.

Zorasa traden le Romen kathar pengo kher

Le EU themenge reportura evidencia sikavel, ke bute thema na line sama po lil so 7 themenge bichardas o CoE Commissioner for Human Rights ando bersh 2016. Kado lil phendas ke naj slobodo zorasa te traden le Romen kathar pengo kher. Ande Bulgaria, Chexikani Republika, Franca, Italia, Irlanda, Romania thaj Slovakia bute lokalne autoriteti vi adyes zorasa traden le Romen kathar pengo kher, thaj na den lenge alternativne khera kaj shaj trajon/zhuven. Kadi situacia na mukhel nish le lokalne nish le internacionalne hakaja. Ande Bulgaria informacia kide pala 61% lokalne governmentura, thaj 399 andar 444 (89%) ande Romenge khera kerde demolicias. Kadala situacii le extremiste manusha zhutinen, thaj kado zorarel o konflikto mashkar Roma thaj gazhe. Naj hakaja save losarenas pe kadala familii, kaske naj adresi, na xutren publikalne zhutipe, naj alternative kher kaj shaj trajon/zhuven. Anda kadi le Roma len te keren njeve khera save naj lashe. Vi ande Franca kadi si e situacia kaj ande jekh bersh mashkar 10, 000 thaj 15, 000 Romen traden zorasa kathar penge khera. Le maj bute Roma na xutren alternativne khera, kon xutren, numa/feri pe jekh-duj ratja ande hostelura shaj soven. O njevo hakaj phendas ke jivendesa naj slobodo te traden le Romen, thaj le autoriteti maj bute Romen traden zorasa kathar pengo than angla o jivend. Bari internacionalni kritika xuterdas e Italia, ke bute Romen traden zorasa kathar pengo than, kade ke na phenen lenge oficialnes, na vakeren le Romenca maj anglal, na den lenge alternativne khera. O European Court of Human Rights mangel te ashavel kadi situacia kana pala nasvale Romen tradenas kathar penge khera. O NRIS reporto phenel ke o governmento mangel te parovel e situacia pala le hakaja, inke maj bute Romen traden zorasa kathar penge khera. Le authora kon iskirisarde/pishinde e Italiako reporto phenen, ke o hakaj pala kadi situacia na zhutinel le Romengi exkluzia thaj maj phari avela lengi situacia.

O reporto ando Belgium phenel ke kana zorasa traden le Romen thaj Traveller grupen kathar penge khera, o European Committee of Social Rights (ECSR) phendas ke kadala autoriteti na len sama pe hakaja so si ande European Social Charter andar o bersh 2012. Trin bershenca maj palal o CoE Commissioner of Human Rights dikhlas ke le lokalne autoriteti (...) maj bute Romen traden kathar penge thana. Le Romen zorasa traden kathar penge khera vi jivendesa thaj na len sama sode bersha trajile/zhude kothe le Roma. Vi ande Irlanda, o ECSR phenel ke o governmento po Artiklo 16 ande Revised European Social Charter, na las sama pe hakaja kana tradas le Romen kathar penge khera. Vi o UN Committee on the Rights of the Child kritika phendas ke 'mudaren o nomadizmo kana kriminalizacia keren pala o nomadizmo perdal le kherenge hakaja (2002) thaj kana na den

⁸ *Demolition of Illegal Housing in Roma Neighbourhoods: Sustainable Solution for Roma Integration or a Problem of Discrimination against Roma in Bulgaria?* Sofia, 2017, p. 50. Shaj dikhen: <https://www.equalopportunities.eu/en/reports/146-roma-evictions-and-demolition-of-roma-houses-en.html>

alternativne khera.⁹ O RCM reporto phenel ke pala o Carrickmines tragedia, nacionalno kontrola kerde pala e jag ande Traveller grupenge thana. Phende, ke vash e kontrola, na tradena zorasa le Romen, ba/ama po agor trade len. Ando them bute Romen trade zorasa kathar penge khera thaj bute manusha xasarde penge khera. Pe vujica sovenas vaj but zhene trajonas/zhuvenas ande jekh kher. Ando bersh 2016, 23 familia trade kathar o Woodland Park thaj phende ke vash e kontrola pala e jag trubun te zhantar. O Department of Housing phendas ke ande palune 5 bersha 66% Roma zhuven/trajon pe vujica vaj bute manushenca kethane ande jekh cino kher. Ande Slovenia aktivitetura pala le khera kethane le politikalne grupenca resle te maj cerra Romen te traden zorasa kathar penge khera. Ba/ama le chore Romen kon aba dulmut na potjinen vash o kher, kadala manusha maj cerra zhutinen. Vi ande media online xojake vakerepe si.

Diskriminacia kathar e policia thaj le kriselinjake manusha

Ande Centralne Disorigutne Europake thema kaj le majbute Roma zhuven/trajon, le Romenca ethnikalno profiling keren, ashaven len thaj kontrola keren thaj na patjan ande hakaja. Si thema ke na len sama pe hakaja thaj e policia zor labjarel mamuj le Roma thaj na len sama pe Romengi manushikani hakaja. Ande Bulgaria barol e policiake violencia, ba/ama o European Court of Human Rights but butji kerdas te ashavel kadi situacia. Kana e policia kerel nasul le Romenca numa/feri love trubun te potjinen. Le RCM reportura phenen, ke o EU manglas le thema sama te len pe xojake kriminalura, ande Framework Decision 2008/913/JHA thaj ande investigacia¹⁰. Ba/ama naj efektivno mehanizmo so losarelas pe Romen kon azbadas e policia, thaj naj dosta informacia pala e problemako baripe. Ande Chexikani Republika, kerde reporto pala ethnikalno profiling, kana ashaven thaj kontrola keren pe Roma thaj pala e policiake violencia mamuj le Roma. Ba/ama ande Slovakia jekh independento organizacia na mishto kerel reporto pala e policiaki violento butji. Si jekh extremo misal so kerdas e policia mamuj le Roma. Ande Slovakiako gav, ando Zborov, e policia pushlas le Romen kon dikhle jekh kriminalo. E policia phendas ke le Roma xoxaven thaj phendas lenge te potjinen. O policiako shefo ginadas jekh 'reporto' so vakerele pala le Romengi mentaliteta (*'mentality Romica'*) thaj phenel ke naj slobodo te patjan le Romenge, ke xoxaven thaj lenge emocii kovle si.

Ando Ungro, o ethnikalno profiling butivar keren thaj but Roma phenen ke e policia butivar ashaven len. Bute civilne organizacii vakerde ke e policia ande bute situacii ashaven ando Vordorigutni-Disorigutni rig ando Ungro. Jekh rodipe sikavel ke 97% le manushenge, kon e policia ashadas vash bicikliake ofenzii, Roma sas. Le Romen kasave butivar xuterdas e policia, ke na zhanen te potjinen, ke na roden adicom. Le expertura vakerebas le Romenca thaj phende ke ande temica beshnas, ke na sas len love. E policia phendas ke na kamel te del protekcia le Romenge kathar le extremi politikalne grupura. Vi ande kavera thema, le kriselinja na len sama pe diskriminacia, rasizmo vaj vandalizmo so keren le extremne politikalne grupura mamuj le Roma. Pe manusha kon kadala nasul butja keren mamuj le Roma, e policia na lel sama. Ande Romania o Helsinki Committee phenel ke e policia butivar ashavel le Romen thaj kontrola keren pe lende vi atunchi kana na keren bari problema. Le autoriteti ande Romania na lel sama pe policiake butja, kana zorasa thaj agresiasa vakerebas le Romenca. Ando bersh 2017, ande Romania e policia mudardas duj Romen, kon kashta chorde, ba/ama kana varikon chorel ande EU thema, na mukhen le hakaja e policiake te mudarel kodol manushes. Ande Slovenia e policia butivar ashavel le Romen, kontrola kerel pe lende thaj phenel ke le Roma trubun te potjinen (vi ande situacii, kana cikni sas e problema). Bute manusha daran, ke e policia azbavel le Romane migranten thaj

⁹ UN Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Ireland*, 2016, para 69 d. Shaj dikhen:
<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsvOufvUWRUJILHiLHkqpXZxUGQtzQF0l%2b37QzAKosbh7yc40d4J3IynFaWf0Egu6J99RK6Y%2fTHjpped5r1H3f3KQIiFieFkoeAPALAwkpbZz>

¹⁰ UN Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Ireland*, 2016, para 69 d. Shaj dikhen:
<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsvOufvUWRUJILHiLHkqpXZxUGQtzQF0l%2b37QzAKosbh7yc40d4J3IynFaWf0Egu6J99RK6Y%2fTHjpped5r1H3f3KQIiFieFkoeAPALAwkpbZz>

na mukhen lenge te zhan ando Luxemburg. O ECRI manglas e autoriteti te na azbaven le Romen thaj te na keren stigmacia pala lende. Ande Litvania le magazinenge authora/iskiriotora vakeren, ke ando Vilnius e policia butivar kerel diskriminacia mamuj le Roma, ba/ama le Roma na phenen kadi situacia le autoritetenge, ke daran lendar thaj nish na patjan ande lende.

Vi ande Franca thaj Italia le reportura vakeren ke e policia brutalno si, zorasa thaj xojasa keren butji le Romenca, diskriminacia keren mamuj le Roma. Kana le Roma mangel zhutipe kathar e policia, na len sama pe lende thaj na dikhen xurdikanes le rasisti butja. E Francikani reporto vakerel pala o Angelo Garand, kas mudardas e policia (GIGN). O reporto phenel ke mashkar le terne, le Romen maj nasul situacii avna, specialne kana sheja keren vareso nasul. Ande Italia, ando bersh 2015 e kriselin ande Turin phendas/pinzhardas ke rasisto maripe pecisajlas mamuj le Roma ande *La Continassa* kampo. Le autoriteti na patjale ke le Roma ande phari situaca si thaj nish na zhangle te losaren pe lende. Ba/ama na keren kodole manushenca khanci kon na zhangle sama te len/losaren pe Roma thaj pe lengi phari situacia.

Ande bute themenge reportura dikhas, ke nish le Roma thaj nish le autoriteti na patjan ande jekh kaver. Ba/ama e maj nasul situacia ando Shvedo sas ando bersh 2013. Ande policiako reporto phenen ke pala 4000-5000 Roma si len informacia thaj gindynen ke sa (mashkar lende vi cikne shavore, kon na dulmut biandile/rakhadyile) kriminalne si. O reporto phenel ke le autoriteti formalnes phende te na xojaven pe lende, vi love dine le Romenge thaj kade maj mishto zhanen te maren pen mamuj o anticiganizmo. Ando bersh 2015, ando Belgium, e policia labjardas o lav/lafi 'Gypsy' ande penge dokumenti thaj vi pe lungi vreme inkrenas len. Pala kadi e policia parudas o lav 'Gypsy' po 'Traveller' thaj phende ke von na kamle te keren ethnikalno profiling, numa mangle te xutren le kriminalnen kon but dromaren.

O reporto ande Irlanda phenel, ke ande Traveller grupa 48% manusha butivar hatjarde diskriminacia kathar e policia: ande nacionalno reporto 77,5% le Romenge phendas ke e policia minimum jekhvar ashadas len te sikaven penge oficialne dokumenti. Sar pozitivno misal kerde o Code of Ethics for *An Garda Síochána* so sikavel e diskriminacia mamuj e Traveller grupa thaj 277 Ethnic Liaison Officers. Ba/ama but problemi sas pala legalne butja thaj jekh specialno reporto phendas ke 'le akanikutne hakajenge thaj praktikenge naj konekcia le Garda manushenca. E shib so le Gardaí manusha labjarenas kana jekh interview denas sikadas ke 'na hatjaren thaj naj len kritikalno zhanipe pala e populaciaki situacia, savi diverzo si ande kultura thaj ethnikalne butja'.¹¹

Bute maj lashe hakaja shaj dikhas ande Espania. Le protokol hakaja so pala diskriminacia si shaj dikhas ande jekh dokumento, saveski publikacia ando bersh 2015 sas. Kado dokumento iskirinel/pishinel pala e definicia le anticiganizmesko thaj pala le kontakt thana ande sa le regiovura. Ando bersh 2016 o Secretary of State for Security kerdas jekh National Office te sama len pe kriminalne butja. Kathar o bersh 2013, sama line pe chachipeske butja, ke specialne servisura den pe 50 advokatenge thana te maren pen mamuj le xojake kriminalura thaj mamuj e diskriminacia. Civilne organizacii bute treningura keren le advokatenge thaj le kriselinjenge manushenge.

Resipe ke dokumenti pala e identiteta

E modifikacia ando Civil Registration Act ande Bulgaria, ando bersh 2013 but problemura kerdas le Romenge ke na pe oficialne thana beshen. Thaj bari problema kerdas pala e hakajengi, kherengi, thaj importantne oficialne dokumentengi situacia. Bute Romen naj identitake dokumenti, ke naj len adreso. Ando Ugriko Them o reporto phenel, ke le Romen but problemi si kana pala jekh than po kaver zhan. Le lokalne autoriteti na mukhen le Romenge te keren registracia pala lengo njevo adreso thaj anda kadi na xutren publikalne zhutipe. Ande Romania, le manushen kon naj registracia kana biandile/rakhadile, shaj ke lengo statusi bithemesko avela. Ande operacionalne programura si projekti save kamen

¹¹ Policing Authority, *Code of Ethics for the Garda Síochána*, Dublin, 2017.

butji te keren pala identitetake thaj oficialne dokumenti : o reporto phenel ke si konzultacii save kamen te paruen le hakaja thaj te den identitetake dokumenti vi kodola manushenge kaske naj adreso. O monitoring reporto ande Hollanida phenel, ke o governmento vakerel ke maj but sar 4000 manusha si bithemesko, kaj 200 Roma si, kaske numa/feri cerra hakaja si thaj na xutren publikalne zhutipe.

Resipe ko uzho paji/pani thaj higienia

O EU Charter of Fundamental Rights ando 34 (3) Artiklo phenel ke o manush te resel e higienia jekh normalno hakaj si ando trajo, ba/ama but Romen vi adyes naj paji ande pengo kher. Ande Bulgaria, Chexikani Republika, Franca, Ungriko them, Italia, Romania, Slovakia, kaj le gazhenge si paji thaj sanitaciake serviso, kothe le Romen naj. Ande Chexikani Republika kodi si e problema, ke ande hostelura but Roma si thaj ande jekh etazho but zhene labjaren o toaleta thaj e najalin. Maj bute rodipe trubun, shaj te pehen soski si e situacia thaj so si e problema ande Bulgaria.

Ande Slovaika, pe bute thana kaj segregacia si, naj jekh sistemo kaj shaj zhal o paji, thaj mashkar le maj chore Roma naj kaso sistemo nish ande lengo kher. Si khera, kaj o paji phandlo si, ke aba dulmut na potjinde thaj/vaj na sas len nikana konekcia. Publikalne xajinga shaj resen le manusha, si savo pashal thaj si savo dur si kathar le Romenge khera, ba/ama na zhanas khanchi pala e pajeski kvaliteta. Le Romane komuniteti mamuj save segregacia kerde zhuvn/trajon ande baro choripe, le lokalne autoriteti na zhutinen lenge. Vi pe thana kaj shaj resen o paji, 17,3 % le Romenge naj shudro paji; 20,5% le Romenge naj tato paji. 1/5 le Romenge labjaren le xajinga te pijen paji, ba/ama le gazhenge numa/feri 5% labjaren le xajinga. Ande Slovakia, ando bersh 2012, andar 801 Romane thana, 185-e na resen publikalne pajesko sistemo (23%). O resipe ko uzho paji korelacia kerel le ekskluziasa- pe thana kaj but segregacia kerde, maj bute zhene na resen o uzho paji.

Ande Franca, le governmentura publikalne phende, ke te denas pajesko sistemo le chore thanenge, kade na zhanenas zorasa te traden le Romen kathar penge khera. Ande kadala situacii le manusha kon pe chore thana beshen, si te zhan pe publikalne thana thaj te ingren khere o paji ande bare tigeji. Ba/ama aba cerra kasave publikalne thana si thaj le manusha labjaren o paji sosa mudaren e jag. But nasul si e sastimaski situacia, thaj but dokumenti si iskirindo/pishindo pala e problema, ba/ama o governmento ande Francikani NRIS na phenel ke sa le manusha shaj resen uzho paji. Le autoriteti maj feder zorasa traden le Romen kathar penge khera, sar te den len konekcia ko uzho paji. Ba/ama si jekh foro, pahsa o Paris, ando Ile-Saint-Denis, kaj o lokalno governmento das uzho paji thaj pajesko sistemo le Romenge.

Ande Italia le trajoski kondicii naj lashe nish ande oficialne thaj nish ande na oficialne 'nomadiko kampa'. Jekh reporto so kerde ando bersh 2005 sikavel, ke kaj naj le Romen uzho paji thaj pajesko sistemo, maj but shavoren ando kampo si asthma, diarrhoea thaj bronchitis nasvalipe. E situacia maj nasul kerdas e policia, kana zorasa kamle te traden le Romen kathar penge thana. Nacionalne thaj internacionalne organizacii kerde dokumentacia sar zhuvn/trajon le Roma ande kampa, kaj o them 'kontrola kerel': le dokumenti phende ke but zhene trajon/zhuvn ande cikne chore khera, kaj naj higienia thaj naj pajesko sistemo. Le kondicii ande na oficialne kampa maj nasul si, ke na resen o uzho paji thaj naj len pajesko sistemo. Le Roma na resen uzho paji thaj naj len pajesko sistemo nish ande Latvia, Slovenia thaj ande Bari Britania.

ANTICIGANIZMO

Le institucii thaj o anticiganizmo

Le Romen sar nacionalno minoriteta dikhen ande Centralni Disorigutni Europake thema kaj but Roma zhuven/trajon thaj ande thema kaj maj cerra Roma zhuven/trajon sar ande Finlanda. E situacia diferento si mashkar le EU thema. Ande thema sar Franca, Italia, Grekia thaj Espania le Romen na dikhen sar nacionalno minoriteta, thaj si thema kaj le Romen dikhen sar 'ethnikalni minoriteta' vaj rasaki 'grupa'. Ande Bari Britania o lav/lafi 'nacionalno minoriteta' na jekh legalno definicia si; ba/ama le autoriteti le Romen, Travelleren sar jekh rasaki grupa dikhen, sar ando Equality Act si iskirime/pishime. But hakaja sas pala le Romengi situacia te pinzharen len sar minoriteta ande Italiako Parlamento, ba/ama nish jekh na gelas ande praktika. Ande Germania, Austria, Irlanda le diferentne Romane grupura, diferentne statusi si. E Germania legalnes pinzharel le Germaniake Roma thaj Sinti grupura ba/ama kodole Romen na, kon migracia kerde. Kadi si e situacia vi ande Austria kaj le Romen dikhen sar 'ethnikalno grupa' kathar o bersh 1993, ba/ama e 'ethnikalno grupake' definicia naj chache pe Roma thaj Sinti kon kathar o 15-to shelibersh kothe zhuven/trajon. Le Romane grupura kon migracia kerde ande Austria kathar o bersh 1960, na xutren kado statusi, ba/ama von si le maj bute Roma ande Austria. Le Travelleren sar jekh grupa dikhen kathar o bersh 2017 Marco kana kerde le Egalipeske hakaja, ba/ama e Irlanda dikhel e Traveller grupa sar jekh ethnikalno grupa, kana o parlamento pinzhardas len. Le Romen sar rasaki grupa dikhen ande Egalipeske hakaja. Le RCM reportura phenen, ke o rezultato kaj naj le Romen legalno statusi, kadala butja shaj aven: naj hakaja save zurarenas e akcia thaj e participacia, naj financialne strukturi te maren pen mamuj e Romengi ekskluzia, na pinzharen ke si anticiganizmo. Vaj shaj anel paradoxikalne situacii, sar ande Italia, kaj e policiake konzultacia butji kerel le Roma Sinti thaj *Caminanti* grupenca, kon legalne naj pinzharde.

Na ande sakon thema pinzharde formalnes o anticiganizmo. Ande maj bute thema naj *explicitno rekognicia* pala o anticiganizmo ande policii, ande hakaja thaj ande kavera oficialne dokumentura. Vi o NRIS maj but vakerel pala e Romengi situacia perdal le socialne problemi. Miselake, o NRIS ande Romania kamel te zurarel le Romengi socialno-ekonomikalno statusi, ba/ama na vakerel pala o anticiganizmo mamuj le Roma. Ande thema, kaj pinzharel o NRIS o anticiganizmo, nish kothe naj indikatorura thaj specialne love. Ande Portugalia na vakeren explicitno pala o anticiganizmo, ba/ama o NRIS kamel 'te marel pes mamuj e diskriminacia thaj mangel te del informacia le manushenge' thaj mangel te ashavel le xojake vakeripe mamuj le Roma. But importante si, ke le lovengo jekh parto avel kathar o NRIS implementacia.

Ba/ama kana explicitno na pinzharen o anticiganizmo thaj na shuven o anticiganizmo pe hakajengi agenda, atunchi pharo si te keren indikatorura vaj financialne zhutipe te maren pen mamuj o anticiganizmo. Anda kadi le institucii thaj civilne organizacii na zhanen lasho monitori te keren pala o anticiganizmo thaj te dikhen le themeske hakajengo rezultato.

Ba/ama si cerra pozitivne misela pala o explicitno rekognicia. Ande Chexikani Republika, o lav/lafi 'anticiganizmo' labjaren ande themeski dokumentura sar ando Roma Integration Concept 2010-2013, o Programme Declaration of the Government ande Chexikani Republika 2013-2017 thaj ando NRIS. Ande Espania o anticiganizmo naj explicitno pinzhardo. Ba/ama jekh pozitivno misal si o parlamento ande Katalonia, kaj ando bersh 2007 explicitne pinzharde o anticiganizmo thaj phende ke o anticiganizmo vi ande institucii bari problema si. O parlameno vakerel ke 'le Romenge kon ande Espania thaj ande Katalonia zhuven/trajon but phari situacia si vash o historikalni thaj akanikutni genocido' thaj but problemi si len vash le anticiganste hakaja ande Kataloniake institucii. Ande Italia o explicitno rekognicia pala o anticiganizmo si ando NRIS, ba/ama vi ande mainstream dokumentura vakeren pala o anticiganizmo. Miselake 'ande Italia le interkulturalne shkoli thaj le avrutne studentengi integracia' phenel ke 'o anticiganizmo e rasizmeski forma si thaj o interkulturalno edukacia si te marel pes mamuj o anticiganizmo perdal o zhanipe pala e historia le Roma thaj Sinti grupurenge. Ande Bari Britania o Equality and Human Rights Commission vakerel ke te maren pen mamuj o anticiganizmo but importante si,

ba/ama ni jekh institucia kerdas butji kadala problemasa. E Germania lel sama maj feder mashkar le thema po anticiganizmo ande institucii, so si vakerdo vi ande mainstream hakaja. Miselake o National Action Plan (NAP) pala Combating Racism sikavel jekh parto pala o maripe mamuj o anticiganizmo. Ba/ama o NAP na sikavel analisisura, na phenel so kamen te resen, na sikavel vreme/vakti thaj indikatorura thaj na vakerel pala love. E Equality Body UNIA ando Belgium explicitno rekognacia kerel pala o anticiganizmo thaj labjaren o lav/lafi 'anticiganizmo' sar e rasizmoski forma ande Strategy Plan 2016-2018. Le Shvedeski temporalno Commission against Antigypsyism kerdas jekh reporto pala historikalno thaj akanikutno anticiganizmo thaj vakerel ke shaj krenas jekh nacionalni institucia pala le Romengi problemi so shaj marelas pes mamuj o anticiganizmo po lokalno thaj regionalno niveli (ando Malmo o lakolano governmento kethane le Romenca kerel butji te maren pen mamuj xojake kriminalura).

Ba/ama naj dosta te keren oficialno rekognicia pala o anticiganizmo. E problema vi ande kodi si, sar dikhen le thema o anticiganizmo. Si kana thema vakeren pala o anticiganizmo, ba/ama na gindisaren ke vash o anticiganizmo si socialno exkluzia mamuj le Roma. Ando Ungriko them naj explicitno rekognicia pala o anticiganizmo. Le oficialne institucii kade gindisaren ke o anticiganizmo e situacia si, kana naj lashi konekcia mashkar le Roma thaj le gazhe. Le Romane thaj pro-Romane civilne organizacii¹², o EC thaj o European Parliament phenel ke o anticiganizmo na dikhen sar jekh forma e rasizmoske thaj sar le gazhengi problema. Nasules, kade gindisaren ke o anticiganizmo o rezulto si sar le Roma zhuven/trajon. Strukturalno, historikalno anticiganizmo thaj le aspektura ande publika si dikhlo sar jekh pushipe pala le Romengi integracia (te mangel vaj na mangel te keren integracia). E Chexikani Republika varekana labjarel o anticiganizmo sar jekh forma le rasizmoske, ba/ama o Chexikano RCM reporto negativno kritika phenel, kaj o anticiganizmo si labjardo kana le extremi politikalne grupura nasul keren le Romenge, thaj na kade dikhen o anticiganizmo sar strukturalno diskriminacia mamuj le Roma.

Le civilne organizacii gindisaren ke e pozitivno diskriminacia but importante si, maj feder le Romane expertongi butji ande publikalne oficii thaj institucii, so na pecisajvel akana. Le civilne organizacii vakeren ke vash o anticiganizmo na keren le Roma butji pe publikalne thana. Anda kadi importante avelas Roma te keren butji ande mainstream institucii. Te avenas Romane institucii, naj 100% ke na avelas anticiganizmo, ba/ama kadala institucii importantne si zhi kaj o mainstreaming na pecisajvel. Miselake, ando Ungriko them, nish o Ombudsman, nish o Roma National Self-Government na kerde akcia mamuj o anticiganizmo; numa/feri le civilne organizacii, kulturalne instutucii, muzeumura thaj univerziteti kerde pogramura mamuj o anticiganizmo.

O NRIS na kerel rekognacia pala le bute formi le anticiganizmoske. E perspektiva pala o historikalno exkluzia na vakerel khanchi ande nacionalne hakaja. Ande sa le thema, naj vaj numa/feri cerra zhanipe si pala le Romengo genocido, soski rezultato si ke naj rekognicia pala le Roma kon vaj mule vaj marde pen mamuj le Nazistja. Ande Italia, o them na kerel rekognacia pala o Romano genocido (numa/feri pala le Bibolde, Italiake militacia thaj politikalne migrantura iskirinen/pishinen). O hakaj te vakeren vi pala le Roma thaj Sinti grupura na gelas ande praktika. O maj importante butji so pecisajlas pala e rekognicia pala le Romengo genocido perdal o Dujto Lumako Maripen, ande Slovakia thaj ande Chexikani Republika sas. Ande Chexikani Republika le Roma, le Romane thaj pro-Romane civilne organizacii but bersha zhanas ko Chexikano governmento thaj phende ke naj patjivali butji ke balengo farmo si ando Lety, kaj le Romengo koncentraciako kampo sas. Kade azbaven le Romen kon kothe mule. O raj pe balengo farmo perdal das o than e Chexikani Republikake ando Juliush ando bersh 2017. O governmento kindas o farmo ando 21 Augusto ando bersh 2017, thaj iskirisarde/pishinde o kontrakto po 23 Novemberi ando bersh 2017. Jekh kaver simbolikalno butji si pala le Romengi memoria kon mule ando Holokaust, ke le lokalne governmentura ande Chexikani Republika po 2 Augusto vazden e

¹² Jekh definicia pala o anticiganizmo phenel ke 'importante si te na dikhas o anticiganizmo sar minoritetengi problema'. Kado (...) avel katar le gazhe, kon le Romen sar 'gypsies' dikhen. Alliance Against Antigypsyism, *Antigypsyism – Reference Paper*, 2017. Shaj dikhen: <http://antigypsyism.eu/wp-content/uploads/2017/07/Antigypsyism-reference-paper-16.06.2017.pdf>.

Romani flaga/Romano barjax po Romano Holokaustesko Memorialno Dyes. Ande Slovakia ando bersh 2005, o Ministry of Culture kethane le *In Minoriteta* civilno organizaciassa kerdas butji le projektesa *Ma bisteren*. O projekto manglas te kerel simbolikalno rekognacia sar pale gindisarde pe mule Roma. Maj bute aktivitetura thaj historikalne butja kerde le manusha pala kado dyes. Le dyesa pala o Holokaust ande Banská Bystrica kerde thaj bute importantne politikake manusha gele, vi o Chachipesko Ministeri. Pasha o Banská Bystrica 11 kavera thana si kaj rekognacia keren pala o Romano Holokaust. E rekognacia pala o Romano Holokaust ande Chexikani Republika thaj ande Slovakia thaj pala e situacia ande Romania (kana dulmut ande robia sas le) zhutindas te buxjaras o zhanipe ke mamuj le Roma but nasula butja keren; ande Romania o Romano Holokaust si sar kavera komemoraciake dyesa thaj vi ande shkola sitjuven pala o Romano Holokaust. Ande Polska kaver si e situacia. Le themeske institucii na keren oficialno rekognicia pala o Romano Holokaust, ba/ama e Polskako Parlamento sas o angluno savo pinzhardas o historikalno rig le anticiganizmoske thaj phendas ke o 2 Augusto si o dyes kana komemoracia keras pala o Romano thaj Sinti Genocido.

Le RCM themeske reportura vakeren ke si lashe institucienge praktiki save kamen te maren pen mamuj o anticiganizmo. Ba/ama si thema kaj naj khanchi. Ande Bari Britania, naj themeske programura pala o anticiganizmo le lokalne govermentenge, policiake, hospitalenge thaj kavera autoritetenge. Le themeske autoriteti na butivar maren pen mamuj o anticiganizmo ande Franca, Espania thaj Italia. Ba/ama jekh lashi praktika shaj dikhas kathar e Barselonake Office for Non-Discrimination but workshopura keren pala o anticiganizmo thaj ande gimnaziuma sitjaren le ternen sar te keren aktivizmo. Pala kadi vi le terne zhanena te keren workshopura pala o anticiganizmo. Naj amen maj but informacia pala kado programo, ba/ama e Espaniake NRIS reporto vakerel ke o prgramo maj inke lasho avela thaj e implementacia vi ande kavera forura kerena.

Ande Germania, le themeske programura sikaven e demokracia thaj pehen ke prioriteta si o 'Combating Antigypsyism' thaj le 'Sinti and Roma'. O Federal Ministry of Family, Senior Citizens, Women and Youth 's 'Live Democracy!' jekh programo sas ande bersha 2015-2019, thaj o budget ando bersh 2017, 104,5 milliona EUR sas. Kado programo o angluno sas te vakerel pala o maripe mamuj o anticiganizmo. O Federal Agency for Civic Education (FACE) but treningura kerel le ternenge pala le Romengi historia, thaj pala e diskriminacia mamuj e Roma thaj Sinti ande Germania. Lengo treningo vakerel pala o anticiganizmo. Andar 16 policiake thana, ande 8 vakeren ando RCM konzultacia, ke treningura keren pala historia, Nazistja thaj pala e diskriminacia mamuj le Roma thaj Sinti (ando Berlin, Brandenburg thaj Saxoni-Anhalt vakeren pala kadala historikalne butja, ba/ama na sar separatno butji).

E Polska na kerel njeve butja pala o maripe mamuj o rasizmo (ke phangle jekh importantno institucia) thaj pala o anticiganizmo. O paluno Edukaciako Ministeri manglas te aven profesora kon zhanen te sitjaren le Romengi situacia, pala antidiskriminacia, ba/ama o njevo Edukaciako Ministeri ando bersh 2017 aba na mukhlas.

Xojake kriminalura, xojake vakeripe mamuj Roma thaj anticiganisto retorika kathar le politikake manusha, publikalne manusha thaj media

Sa le thema specialne institucii si te losaren pe manusha mamuj le xojake kriminalura, xojake vakeripe po nacionalno, regionalno thaj lokalno niveli. Miselake, ande Espania ande sa le provincii si jekh advokato, kon butji kerel pala e diskriminacia thaj xojake kriminalenca. Ba/ama kadala strukturi na ande sako situacia zhutil le Romen. Pala o anticiganizmo na zhanen te keren explicitno rekognicia ande relevantne hakaja thaj dokumenti, thaj ande praktika le institucii na len sama po anticiganizmo. Miselake, ande Bulgaria pe anticiganiste kriminalura kade dikhen sar huliganizmo. Ande Slovakia thaj ando Ungriko them kadi situacia anda kodi si, ke naj profesionalne treningura le advokatenge, kriselinjake manushenge. Cerra treningura keren le civilne organizacii thaj independentne expertura kon kathar o EU xutren love. Le themeske institucii na keren reporto pala o anticiganizmo. Miselake ande Espania, o Ministry of Interior o reporto 'The evolution of incidents related to hate crimes in Spain' vakerel pala o antisemitizmo sar specifiko forma e rasizmoske, ba/ama o anticiganizmo sar ethnikalno situacia dikhen. Ande Italia, andar

sa le kazura/situacii (1,337 ando bersh 2014 thaj 1,814 ando bersh 2015- UNAR), 74% thaj 70.6% sas 'ethnikalno-rasisto' motivacia. Ba/ama o UNAR na del informacia pala le Roma. Le majbute Egalipeske Oficii na zhanen te maren pen mistho. Ba/ama, miselake ande Bari Britania e Equality and Human Rights Commission (EHRC) si zor te marel pes mamuj e diskriminacia, te losarel pe manushenge hakaja thaj te zorarel le egalipeske hakaja thaj e legislacia; Jekh kaver misal si e Germaniake egalipeski oficia, savi importanteske gindisarel o anticiganizmo thaj mangel te zorarel e publikalni diskusia pala o anticiganizmo. Le EHRC reportura vakeren ke le Roma, Travellerura kasave grupura si, kaske o majpharo si o trajo. Ande jekh kaver reporto o EHRC vakerel ke specifikno legislacia trubul pala o anticiganizmo te zhanen te zhutinen pe Romengi thaj Travellerongi problema.

Te dikhas le anticiganiste kriminalura, ande Germania kaver si e situacia. Ando bersh 2017, o Ministry of Interior ande Germania dokumentura kerdas pala le anticiganiste kriminalura ande Political Crime Statistics. Pe parlamentesko pushipe o Federal Governmento phendas ke mashkar o 1 Januara 2017 thaj 17 Novembra 2017, tranda krimilnura sas soski motivacia o anticiganizmo sas. Bute reportura, antidiskriminaciake ofisura keren dokumenti pala o anticiganizmo, ba/ama pala o anticiganizmo numa/feri kathar o bersh 2017 keren dokumenti thaj le monitoring strukturi inke naj kasave lashe. Cerra themeske monitoring butja si-te si- thaj cerra informacia si len pala o anticiganizmo, thaj importante si te dikhen le monitoring reportura so le civilne organizacii kerde thaj te den lenge sa le zhutipe te zhanen te keren kadi butji maj dur.

E Polskake si statistika pala kadi. Ando bersh 2016, o National Prosecutor's office informacia das pala kriminalura kaj e motivacia rasizmo, anti-Semitizmo thaj/vaj xenofobia sas. 109 situaciake anti-Roma motivacia sas, 363 mamuj le Muslimanura sas. (Ando bersh 2015, 236 kriminalura sas mamuj le Roma thaj 192 mamuj le Muslimanura). Te dikhas e migraciake kontexto, shaj phenas ke maj bute xojake kriminalura thaj vakeripe si mamuj le Muslimanura.

Ande sa le thema, e media duj piktura sikavel. Vaj sar exotikalni grupa vakeren pala le Roma vaj dehumanizacia keren lenca. But misela si pala o anticiganizmo, specialne ande online media. Kadala diferentne si kathar kodola web riga kaj direktno xoji si mamuj le Roma- vaj pe extremi web riga le manusha mangel te sa le Roma te meren-thaj but stereotipura labjaren te azbaven le Romen. O RCM reporto ande Germania, kaj maj feder sama len pe kasave web riga thaj maj but monitoring, analizacia keren sar ande kavera EU thema, phenel ke vakeripe pala anticiganizmo shaj dikhas pe sa le extrem politikalne grupenge web riga thaj vi ande mainstream media. Ande Bari Britania, e socialno media but 'zhutinel' te maj bute manusha shaj shunen xojake vakeripe, thaj si kana direktno akcia keren mamuj Roma thaj Travellerura.

Maj but stereotipura pala anticiganizmo sar klishe sikaven ande Germaniake media pala le Roma thaj Sinti. Kado barilas kana but Disorigutne thema kerde konekcia ko EU. Le migrante Roma kathar e Bulgaria, Romania si dikhle sar 'nomadura', 'manusha kon pe socialno zhutipe trajon/zhoven', 'nasvalipe', 'kriminalura', 'mel'. Numa/feri ande Slovakiako reporto phende ke maj cerra anticiganisto butji si ande media. Ande jekh reporto so kerdas o Governmento ande Slovakia thaj o *Romano Kher*, numa/feri 2% andar 486 mediake reporto pala edukacia, butji thaj socialne hakaja vakerdas negativno pala Roma. Ando Ungriko them thaj ande Slovakia gindisaren ke e meida but importante si te maren pen mamuj o anticiganizmo. Ba/ama ando Ungriko them naj 100% slobodno e media; pasha kadi baro rasizmo si ando them.

Le monitoring reportura ande Germania, Ungriko them thaj Bulgaria vakeren ke si anticiganizmo ande institucii. Ande Germania le policiake magazinura iskirinen/pishinen lava sar 'e policia ashadas jekh Romnja ('Gypsy' zhuvja), phenen ke varekon Roma/Sinti vaj Traveller si, sar avrial dichol. Ande Bulgaria thaj Ungriko them na keren dokumentacia pala anticiganizmo, ba/ama vakeren le Romengi ethniciteta kana le Roma keren vareso nasul. Le themeski media maj feder na vakerel pala o anticiganizmo ande peske reportura.

Ande Espania, le mainstream politikalne grupura na phenen rasisti lava/lafia vaj anticiganisti dumi, ba/ama o *Partido Popular* ande Katalonia nasula lava/lafi phendas pe

Roma kon avle kathar e Romania. Ande Italia, akana barol o anticiganizmo: o anticiganizmo buxlo thaj standardo si akana. Ande bersha 2013-2014, 79% le xojake vakeripe politikalne manusha phende; ande kadi 70% manusha kathar le chahcutne rigake politikalne grupura phende, thaj 28% kathar o Lega Nord phende. Akanak maj lesno si te keren anticiganiste vakeripe pe publikalne thana, ke le politikake manusha thaj publikalne manusha legitimacia kerde pala o anticiganizmo sar vakerenas. Ando Ungriko them thaj ande Germania vi le extremi politikalne grupura thaj vi demokratikalne grupura promocio keren pala e anticiganiste vakeripe. Ando bersh 2013, kana o Kancellari manglas te kerel Memoracia pala Sinti thaj Roma, kas muderde ande Nacionalno Socialisto Rezhimo. Pala kadi e themesko Interior Ministeri o Hans Peter Friedrich (CSU) phendas le autoritetenge te traden zorasa le 'ekonomikalne migranten' kathar e Bulgaria thaj Romania kon 'pe Germaniako socialno sistemo zhuven/trajon'. Pe politikake alosaripe ande bersha 2013-2017 le extremi politikalni grupa, o National Democratic Party (NDP), pala anticiganizmo kerdas posterura 'Das love e mamiake thaj na le Sinti thaj Roma grupenge'. Ande Bulgaria, le politikake manusha xojake vakeripe labjarde thaj po agor le kriselinja na kerde lenca khanchi. Ande Romania, hajkam le extremi politikake grupura maj zorale avena, ke o them thaj le politikake manusha na keren khanchi te ashaven len. Nish o governmento thaj nish o Avrutne Butjengo governmento na keren khanchi, ke vi len sas anticiganiste vakeripe.

Ande Litvania, le autoriteti na keren dokumenti pala e zoraripe le Romengi situacia, ba/ama si lashe misela. Ando bersh 2016 o Ombudsman lahsi misal sikadas. Jekh lokalno turistikano than jekh drom bikindas le manushenge po than kaj le Roma zhuven/trajon. E deskripcia pala le Romengi than but nasul sas, ke phende ke le Roma naj egalne le gazhenca. O Ombudsman phendas ke o turistikano than azbadas le Romenge egalipeske hakaja; e deskripcia parude, kana vi e kriselin phendas ke nasul butji kerdas e turistikani organizacia.

Bute formi si pala o anticiganizmo ande sa le EU thema. Ande Italia, miselake, ando bersh 2016 po 28 April, ratjake, 3 bombi shude pe Romenge khera ande Oprutni Roma; le manusha kon le bombi shude, vurdonesa nashletar. Ande Germania, le themesko Federal Office for the Protection of the Constitution phendas ke 153 kriminaciake butja kerde mamuj le migrantne manusha so kerde le extremi politikalne grupura ande bersha 2015 thaj 2016. Ando bersh 2016, 75-var phabarde le manushenge thana; le manusha kon kerde zhangle ke le migrante vi shaj meren. Ande Germania e xojake buxjaripe si e majbari forma pala o anticiganizmo, ba/ama maj bute violentne atakura shaj dikhas mamuj Sinti thaj Roma grupura. Ande 29 Decembra 2017 ando Plauen phabarde le Romengo kher (kon avle kathar e Romania thaj Slovakia) thaj 19 Roma, 2 Romnja thaj 2 shavore but nasvale kerdile. Le mediake reportura phenen ke le extremura politikake grupura phende 'Mukh te phabon!' thaj na mukhle le autoritetenge te ashaven e jag. Le nacionalne magazinura cerra iskirisarde/pishinde pala kadi situacia. O reporto ande Bulgaria phendas ke ande palune 2 bersha o anticiganizmo barilas pe publikalne thana thaj diskusii thaj butivar vi le themeske institucii zhutinen kadi butji. O reporto iskiril/pishinel pala situacii kana phabaren le Romenge khera vaj zorasa traden le Romen. Ande Kroacia grafiti si pala le Roma 'Roma trubun te zhan andar e Rijeka'. Ando Zagreb duj bombi shude pe Romane xurdjelina. Ande thema but publikalne anticiganizmo keren le manusha mamuj le Roma.

Bute RCM reportura phenen ke importante avelas te keren rekognacia pala o anticiganizmo kaj diskriminaciake motivacia si; miselake ande Romania, Slovakia, Franca thaj Bari Britania vi le Equality Bodies kade gindyinen. Le civilne organizacii phenen te labjaren o lav/lafi 'anticiganisto kriminalo', ke kade le kriselinja thaj kavera relevantne autoriteti zhanenas butji te keren thaj te keren prevencia le rasizmoske mamuj le Roma. Miselake, ande Slovakia labjaren o lav/lafi 'extremisto kriminalo'. Ba/ama o anticiganizmo naj pinzhardo sar motivacia. E policia ande Slovakia vakerel pala le Romengi ethniciteta kana le Roma keren nasul, ba/ama kana le Romenca keren nasul, atunchi na vakeren khanchi pala e ethniciteta. Ande Bulgaria, bari problema si kaj na keren reportura pala le xojake kriminalura mamuj le Roma: e policia thaj le advokati na keren reportura. Ando Ungriko them, o National Social Inclusion Strategy vaj o Criminal Code na phenel khanchi pala le 'xojake kriminalura' thaj le kriselinja na gindyinen ke le xojake kriminalura jekh kategoria si ande kriminalura. O anticiganizmo naj pinzhardo ande Italiake hakaja, institucii ba/ama o NRIS reporto phenel ke si jekh hakaj pala e anti-diskriminacia so jekh si e definicias

pala o anticiganizmo. Le individualne kriselinjake kazura sikaven, ke kana nav den le kriminalne situacienge, le viktimura/azbade manusha shaj hatjaren ke sama len po kriminalo.

Ande Franca, kana dikhas e chachipeski situacia, importante si, ke but politikake manushen ingerde pe kriselin, ke anticiganiste aktura kerde. E Jean-Marie le Pen pe kriselin sas ke phendas ke 'Le Roma kasave si sar le chirikja; choren/urjan'.¹³ O Manuel Valls phendas, ke le Roma pale trubunas te zhan ande Romania ke lengo trajo 'but diferentno si sar amaro thaj but konfrontacia si andar kadi'. Ba/ama na trade les pe kriselin, ke vov le govermentesko manush si. Kadalesa o European Court for Human Rights kerdas butji. Ande Bari Britania e Parlamenteske Privilegia losarel pe politikake manusha kana vakeren ando Parlamento. Ande Germania, kana anticiganiste xojake vakeripe phenel varekon perdal le politikake alosaripe- o Artiklo 130 ando German Penal Code shaj kerelas kontrola-ba akana e Germaniake kriselinja na keren khanchi. Ande Slovakia maj mistho si e situacia te dikhas le xojengi vakeripe thaj le politikake manusha ande Kotleba's People's Party-Our Slovakia. Bute parlamenteske manushenge love trubun te potjinen. Ande Italia, diskusia si pe kriselinja pala e rasisti motivacia, ba/ama kon le anticiganiste manushenca na keren khanchi, sar ande situacia, kana bombi shude pe Romani komuniteta (dikh maj opral). Ande Germania e policia na lel sama pe anticiganiste motivacia. Ande Centralne Disorigutne Europake thema, kaj le maj bute Roma trajon/zhuven but situacia si, kaj e policia na lel sama pe rasisti motivacia. Ande Bari Britania problema si le chachipesa, ke ando presso maj feder trubunas te iskirinen/pishinen pala le manushenge nava thaj na pala le ethnikalne grupura.

Le RCM reportura phenen ke bute butja naj lashe vash kadala situacii: naj explicitno rekognicia pala o anticiganizmo, anticiganizmo ande institucii, lokhipe ande intervencii, cerra informacia pala le reportura (cerra manusha zhanen pala le relevantne institucii), na patjan ande institucii, potjipe pe legalne akcii, naj monitoring thaj reportoing, na zhutinen le civilne organizacii. Pasha kadi, le hakajengi authoriteti, kriselinja, advokati na zhanen pala le karakteri ando anticiganizmo. E policia si kana legalno kerel o anticiganizmo, kana na keren khanchi ande rasisti situacii mamuj le Romane manusha thaj grupura.

Vi akana o legalno zhutipe cerra si. Ande Slovakia jekh programo zhutinel le nacionalno egalipesko oficiaki butji ke legalne zhutipe del bilovengo. Le love pe kado programo kathar o EU xutren. Bilovengo legalno zhutipe maj feder le civilne organizacii den: ande Chexikani Republika kado zhutipe o *In Iustitia* del. Vi ande Ratorigutni Europa kaj bute Roma zhuven/beshen kadi si e situacia kaj le manusha na patjan ande institucii thaj e policia kavres xutrel informacia pala e violencia. Ande Bari Britania, kadi inkerdas ke situacia, kaj independentne reportura keren kethane le lokalne Romane organizacienca.

Cerra lashe misela si pala relevantne themeske progamura save maren pen mamuj o anticiganizmo, xojake vakeripe thaj kriminalura. Te dikhas e media, ande Katalonia si jekh autonomus komuniteta, 'Bureau for Diversity in the Audiovisual sector'. Le oficiake butji si te zhutinel e patjiv, zhanipe mashkar le manusha andar diferentne kulturi thaj te buxjarel thaj njevo te kerel o Katalano kulturalno identiteta. Si te phenas ke vi jekh Romano iskitori/authori butji kerel ande organizacia. E oficia butji kerdas te zoraren le 'Recommendations for the treatment of the Roma community in the media, so vi e Kamira kerdas, jekh Romnjengi organizacia. Pala o impakto naj maj but informacia, ba/ama e Espaniako reporto phenel ke kado jekh lasho misal si pala e Romengi participacia.

Ande Bari Britania, o *True Vision* jekh policiako web rig si kaj informacia den pala le xojake kriminalura. Le kriminalura naj sikade pala etniciteta thaj le komunitetenge manusha phares zhanen te labjaren o online reportoing. Le civilne organizacii (Travellerengo Mizhgipe *#OperationReportHate*) mangel le manushen te keren reportura pala le xojake kriminalura thaj te keren jekh mehanizmo maj mishto te zhanen te labjaren.

¹³ Diskusia si pala e Francikani vorba 'voler'ke shaj rinchibjaras sar 'chorel' vaj sar 'urjal'. Maj bute informacii shaj dikhen: http://www.huffingtonpost.fr/2016/03/07/jean-marie-le-pen-roms-condamne-propos-injurieux-justice_n_9397918.html

Ande Grekia o PROACTIVE jekh parto si ando EU progarmo Rights, Equality and Citizenship 2014-2020 (REC), so zhutinel e policia, butji te keren le Romenca. O reporto ande Grekia phenel ke 360 policiake manusha andar 21 govermenteske thana xuterde treningo pala e prevencia thaj pala o maripe mamuj o anticiganizmo. Si thema, sar e Chexikani Republika so lokhes kerel e implementacia le treningonge pala e manushenge hakaja; von shaj sitjon kathar e Espania kaj lashe treningura kerde pala le zhutipe kethane le civilne organizaciencia. E Italia, Espania, Bari Britania phenel ke te zhanen te maren pen mamuj o anticiganizmo, maj but Romane manusha trubunas butji te keren ande policia. Ande bute situacii, kade maj cerra ethikalno profiling pecisajvel.

Ande Romania, e policia butji kerel ande jekh projekto savo kamel te ashavel e xojake kriminalura, 'Integrated approach for prevention of victimization in Roma communities.' Kathe vi o Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) thaj e Norvegiako Governo butji keren. Ande Bulgaria o EEA/Norwegian Fund treningura kerel le oficialne manushenge, le kriselinjake manushenge thaj le advokatenge pala le anticiganiste kriminalura. Kadala programura naj dosta, ke pala cerra vreme/vakti, cerra oficialne manusha xuterde o treningo. Ande Slovakia, o publikalno advokati xojake vakeripe sikadas andar peski oficia online. Cerra xojake kriminalura si pe kriselinja, anda kadi o Ministry of Justice jekh njevi definicia kerdas pala o Criminal Act thaj phendas ke kado extremist kriminalo si, so doshake trubul te dikhen perdal o Criminal Code. O Ministry of Interior jekh antiterroristo kethanipe kerdas so sama lel pe extremistne kriminalura; le manusha le individualne kazura trubun te ingren pe Special Criminal Court so sama lel pe rasisti motivacii. O Ministry of Interior kerdas jekh projekto thaj reformacia kerel ande publikalni administracia. Oxta kontaktengo thana keren kaj le manusha shaj zhan te mangan rekomendacia thaj zhutipe, kana kriminalo pecisajlas; maj palal kamen te keren jekh standard sistemo so zhutinel pe marginalne Roma.

Analizacia thaj kreacia le narrativenge pala le Roma

Ande EU thema barol le gazhenge anti-Roma hatjaripe; le politikake manusha thaj oficalne manusha rasisti vakeripe phenen, generalno pasiviteta si, thaj le themeske autoriteti na mangan te keren pozitivno promocio pala le Roma. O EU le diferentne projektenca mangel te ashavel e online xojake vakeripe mamuj le Roma¹⁴, ba/ama le anonymus anticiganiste vakeripe ande socialno media vi akanak keren. Le civilne organizacii kerde jekh reporto pala le Centralne Disorigutne Europake thema kaj maj but Roma zhuven/trajon, thaj phende ke o publikalno gindisaripe rasisto si thaj kodi gindisaren ke le gazhe thaj le Roma na zhanen kethane te trajon/zhuven. Importante si, ke ande bute thema le terne gindyinen kade. Miselake, ande Slovakia 80% le ternenge mashkar le berhsa 18 thaj 39 na mangan pasha lengo kher Roma te zhuven/trajon. Ande Chexikani Republika thaj ande Slovakia ande shkoli na len sama pe kadi problema, thaj e situacia maj nasul avela. Ande Kroacia, e situacia diferento si ande sa le regiona, ba/ama ande Rijeka maj but sar 1/3 le manushenge mangan te keren le Roma deportacia andar o foro. O *Fundación Secretariado Gitano* kerdas jekh reporto 'Diskrimination and Roma Community Report' thaj sikaven maj but sar 100 rasisti kazura/situacia mamuj le Roma ande socialne zhutipe kathar o bersh 2005. E maj nasul situacia ande socialno media si, po Twitter thaj Facebook.

Ande themeske reportura na mangan le Romen butji te keren: so si jekh importantno faktori, soske naj dosta oficalni infomacia pala Roma thaj pala o anticiganizmo. Jekh misal sikavel kadi, e Spanish Observatory of Racism and Xenophobia (OBERAXE), andar soste mukhle le Romen. Le civilne organizaciengo reporto phenel, ke le civilne manusha keren le majbute rodipe/reporto. Le majbute reportura phenen ke but importante si le internacionalne organizaciengi thaj EU-ski butji (Open Society Foundations thaj o European Union Agency for Fundamental Rights) thaj bute reportura vakeren pala le Eurobarometer reportura. Ba/ama pala o reporto '*Discrimination in the EU in 2015*' negativno kritika phendas e Bari Britaniake reporto, numa/feri pala 'Roma' vakerel (thaj exkluzia kerel le

¹⁴ Dikh o progreso kathar o bersh 2016 perdal European Commission's Code of Conduct kaj vakeren pala o online xojake vakeripe mamuj le Roma: http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300

'Gypsy' thaj 'Traveller' grupenca) thaj lengo rezultato na kerel reflektacia pe Romengi experiencia. E Italiako themesko reporto phenel ke naj akanikutni rodipe so shaj delas informacia pala o anticiganizmo thaj vakerel ke le metodura thaj e analizacia so labjaren naj lashi.

Sa le RCM reportura vakeren, ke naj explicitne pozitivne misela so le publikalne institucii kerde. Kadi sikavel ke e policia, advokatenge oficii, kriselinja na den butji le Romenge. Kade zhanenas te maren pen mamuj o anticiganizmo thaj antidiskriminacia, te denas le Romen butji pe kasave oficialne thana. Pasha kadi na den love le civilne oranizaciengne te keren programura save zhutinenas pe kadi situacia.

Pozitivne gindura shaj aven le gazhen kana le Romenca kethane keren butji. Miselake, ande Bari Britania jekh rodipe kerde ande shkola kaj vi Roma, Gypsy thaj Travellerenge shavora sitjonas. Kana pushenas le shavoren so gindyinen kana shunen 'Gypsy' phende: 'na manushikano', 'melalo'; 'chorel', 'na potjinel le taxura', 'khanden'. Pala treningura, sas shavore kon paruvonas pengi godji pala le Roma. Ande Espania jekh lasho programo sas '*Rromani Pativ*' so reporto kerdas pala o anticiganizmo po web thaj ande media, ando bersh 2017. Kasave programura majferder le civilne organizacii keren. Le civilne organizacii bute programura, treningura keren ande publikalne institucii (shkola, universiteta, publikalni administracia, policia, hospotala, kriselin), save butivar lashe si, ba/ama naj sistematikalne. Le treningura Romane mentorura keren publikalne oficiengne thaj autoritetenge. Kadala treningura butivar keren. Ande Chexikani Republika thaj ando Ungriko them le kulturalne institucii, muzeumi, univerziteti butji keren te sikaven pozitivne misela pala le Roma, ba/ama naj sistematikalne treningura kerde le gazhenge. Le EU thema ande lengi strategii na den love pe kadala programura pala o anticiganizmo. E Bulgariako NRIS jekh exepcia si, ba/ama ande kavera thema o EU (ESF, ERDF) thaj avrutne organizacii (OSF, thaj Norway EEA) del love le civilne organizaciengne. Kado sikavel ke e aktualno butji le civilne organizacii keren thaj na o them.

Ande Romania le projektura random si. Numa/feri jekh lasho projekto si kathar o Ministry of Education, savo sikavel le Romengi robia thaj o Holokaust ande gimnaziuma. Si butji pala e rekognicia pala o Romano Holokaust thaj anticiganizmo ande shkoli, publikalno zhanipe (Italia) thaj ande policia (Germania, Bari Britania). E butji e akademia, civilne organizacii thaj profesora keren. Ba/ama si te phenas ke maj but programura trubunas te keren.

Ando Ugriko them, le organizacii, univerziteti save mangel te parujen le narrativura pala le Roma, daran kathar o governo: o Ugriko o Hungarian Helsinki Committee le policiake kerel treningura pala o anticiganizmo. O Hungarian Academy of Sciences thaj o Central European University explicitne programura kerel pala o anticiganizmo. Ande Franca, le Romane civilne organizacii si kana mishto zhanen te maren pen mamuj o anticiganizmo, ba/ama naj len dosta zhutipe te keren monitoro pala o anticiganizmo thaj te keren lashe strategii. Ande Irlanda naj National Action Plan against Racism thaj naj finansialne zhutipe te keren programura. Ande kadi Traveller organizacii keren butji mamuj le negativno diskriminacia thaj o Department of Justice and Equality, o US Embassy thaj filantropikalne organizacia den len love. Ba/ama o them na kerel khanchi te zhutinel kadala programura.

Ande Portugalia jekh lashi misal si o nacionalno programo, so mangel te marel pes mamuj e diskriminacia pala Roma. Ando bersh 2017 kerde kado programo o Antipoverty Network thaj o State Secretariat for Citizenship and Equality. Von mangel pozitivno rezultato te keren pala le gazhengo gindisaripe pala le Roma. Mangel te sikaven e diskriminacia mamuj le Roma thaj e phari situacia le Romengi. O programo si ande duj TV chanelura, duj web video, ATM mashinengi informacia, pe publikalni transportacia, posterura thaj vi duj publikalne manusha zhutinen o programo.

REKOMENDACII

Govermentipe thaj framework/shtruktura pala sa le hakaja

1. Le romane kethanipe te kamen thaj te mangel le EU themenge trubun te pinzharen le Romen, sar ethnikalni minoriteta. Te pinzharen le themeske minoriteten, biumlavdo kathar lengo numero ando konkreto them, atunchi kado jekh padmad si karing kodo, te zurjardjol lengi sekuriteta. Po egalno trajo thaj te na resel le Romen diskriminacia e politika thaj le hakaja den garancia. Pe aver rig den patjiv kaj lengi kultura thaj sama len pe lengi identiteta, thaj shaibe si len te keren butji ande themeske butja.¹⁵
2. E Romengi situacia thaj e integraciaki politika vash le Roma, politikani diskursia trubul te avel, kade majfeder barjol e govermentoski responsibiliteta pe kadi rig. Te kerel reportura o NRIS vash e kontrola thaj kodola reportura save pa le Romengi integraciaki politika vakeren, trubul te sikavdyon ande themesko Parlamento, vaj ke parlamentoske komisii, te sikavdyon kanak si varesoski konzultacia kaj le Roma thaj le expertura kothe si le, ke kadalasa barjolas o 'mainstream' interesi ande kadala vakeripe.
3. E 'mainstream' politikani grupenge trubul te zhutinen le romengi politikani participacia anda kado vi ando lokalno thaj vi ando centralno nivelo so maj but Romen si te resen. Le Romen trubul te akharen ande kodola diskursi so andral le politikalne grupura si, perdal e horizontalno metodasa na numa ande kodola temi save pal le romengi integracia si. Le romen trubun te shuven ande politikalne grupenge alosaripnaski/vokshongi-lishta, kadalasa barjol o shaibe pe lengo alosaripe.
4. O EC trubul te zorjarel o kontakto le NRS-esa, e EU politikani thaj finansialni mehanizmo, specialno mashkar e European Semester thaj mashkar o ESIF. (specialno ande kodo padmad kanak o programo kerdyol, kanak o monitoro si, thaj po agor). Ande Romengi relacia e "kondiciake mukhipe" (sar e "angluni kondiciaki-strukuta ando 2014-2020 programoski perioda") boxlyi teritoria trubun te labjaren pala o 2020 bersha, ande EU koheziaki politika ande sa le thema, thaj kado na umblal kathar kodi, ke sode roma beshen ande kodo Europutno them, thaj na umblal nish kathar kodo, ke o them bishaldo si vaj destinaciako them si.
5. Le EU themenge centralno politikako kordinaciako mehanizmo trubun te keren vash e Romengi integracia, thaj jekh klaro thaj zoralo kondiciasas pherdyi komisias trubul te keren. Kadala komisiaki butji si te kerel kontrola pe Roma (thaj avera diskriminalne grupura) thaj te lel sama sar inkerde kadal reguli. Ande jekh EU them te si jekh struktura, savo responsibiliteta sikavel vash e socialno intergraciaki kordinacia, atunchi karing kodo si te den NRCP funkcia, thaj e Romengi integraciaki konkreto politika trubun te shuven mashkar kadala butja.
6. Le EU themenge invitacia trubun te keren kasave biumlavde, kritikake vokshura sar le civilne organizacii, akademia, zhantrikane grupi, thaj/vaj lokalne govermentoske asociacii, kon butji shaj keren ande kodi dokumentacia so vash e NRIS implementacia kerdyol. Kade shaibe puterdyol len pe kodi te dikhen e EC hakaja, thaj te den konfirmacia vaj ten a den.
7. Te zorjarena le NRCP-eske manushen, thaj profesionalno kondicisa te kerena butji, atunchi maj lashi butji kerena ande Romengi relacia so vi ande politika puterdo

¹⁵ Ande Grekia le civilne organizacii kon butji kerde ando RCM reportura na mangel kadi rekomendacia. Kathar o bersh 2001 le Roma ande Grekia kamen te lengi identiteta numa/feri Greko te avel, thaj na kaver ethnikalni grupa.

- standard drom sikavela, misalake komenti den pala kodola planura so ando kabinet vakeren, biumblavdo kathar o oficialno NRCP mandato.
8. E Roma 'mainstreaming' principi trubul te labjaren kanak generalno politika keren pal e socialno integracia, kathe hatjardyon kodola grupi save tela e diskriminacia si, mashkar kadala si le Roma. Sama si te len aba anglal thaj trubul te dikhen so shaj resen e socialno integraciaki politikasa.
 9. Kodole themenge save le Romengi Europutni mobiliteta len anglal, sar res, kodolenge po NRIS thaj pe maj boxle socialne integraciake strategiake projektura trubun te keren fokuso. Le EU themenge trubun te dikhen, ke soski konzekvencia sas kodole hakajenge save na mukhenas le manushenge te resen kodola socialne strukturi, save phirdasas lenge. Thaj te keren kontrola vi pala kodo, ke kadala butja soske nasulimata, diskriminacii kerde le manushenge ando EU.
 10. Le EU themenge trubun te den le lokalne governmentonge so trubun len, misalake love, zhanipe, kooperacia, kethani butji avera governmentonca thaj avera statoske autoritetonca, anda kodi, te zhanen te iskrinen/pishinen thaj vi te keren chaches e Romengi lokalno integraciaki politika. Kodole EU themenge save responsibiliteta line misto kodo te kerdyol o NRIS programo, si te dikhen o rezultato, ke ande savo them sar kerde e Romengo programo, sosko nivelo reslas e integracia.
 11. Ande kodola thana kaj le lokalne governmentura rezpozibiliteta line vash e Romengi politika, kothe o centralno governmento/raipe trubun te keren kodola butja save ando programo si. Kanak e politika diskriminacia sikavel, atunchi o centralno governmento/raipe shaj kerel reackia ande administrativno forma thaj perdal le hakaja.
 12. O EC trubul te mangel le EU themen, ke kodola love save pe koheziaki politika si, te den len kothe kodole governmentonge, save maj phari butji keren mamuj e socialno diskriminacia. Le governmentonge si te phenen save-j kodola kondicii save si te inkren kanak kathar o EU kamen love te mangel: misalake kanak lokalno njevipe kamenas te keren thaj love mangel, atunchi maj anglal si te dikhen so kerde mamuj e Romengi diskriminacia.
 13. Le romneca konzultacia trubun te keren pal e socialno integracia thaj na numa sar jekh grupa vash kaskerdyol o programo te aven ando programo, majfeder sar partnera te keren butji, kon love len vash kadi butji so keren zhi ko agor.
 14. O finansialno fundo le themeske raipnaske trubul te del, kanak le civilne organizacii maladyon anda kodo te zhutinen te keren konzultacia, thaj tela kadi vrema si te potjinen lenge le dromeske love, vaj kanak profesionalno zhutipe del varikon. Le EU organizacii trubun te zhutinen, te le civilne organizacii na numa kathar le themutne xainga te len love, ba vi kathar avrutne themeske fundacii, thaj mashkarthemutne organizacii, agencii shaj len love, thaj karing kadi hakaj si len.
 15. Kothe kaj special le Romenge integraciasa keren butji, ande kadala komisii thaj institucii le Romengi participacia sikavdyol ande administrativno struktura. Le Romengi participacia ande kasave vasne institucii, sar le egalipnaske komissii, kontribucia keren karing kodi ten na avel anticiganizmo.
 16. Si te pinzharen e diverziteteta le Romenge. Trubun te pinzharen le Romane zhuvjengo, le ternengo thaj le shavorengo glaso thaj si te zhutinen lengi situacia kana kamen te zorjaren lengo trajo. Mashkar le Romane zhuvjengo thaj mashkar le ternenge/shavorengo situaciengo pushipe si save jekh sikaven, ba le duj grupi verver interesonca, godyasa/profesiasa kerel butji savi si te sikavdyol ande participaciaki minta. Kanak agordena kodola pushipe save le Romane zhuvjenge thaj le ternenge/shavorengo trajosa kamen butji te keren, atunchi inke majfeder tele dikhadyi avela lengo trajo.
 17. Si te den motivacia le EU themenge raipen/governmenton te keren butji ande etikane thaj metodologikane transformativne politikako sitjipe. Anda kodo, te godyaveres

thaj patjivasa te shaj keren e etikane datura thaj politikani diagnostika. Thaj kasave intervencii save paruvipe den, thaj objektivno mandaibe te avel po agor. Pinzharipe trubul te xutrel o FRA kaj ande politika durustipe kerdas thaj ande politkako mujalipe na kerdas butji. Le EU istrumentonca si te den vast e kooperacia le Eurostat-osa, vash e etikane identitake pushipenge ando EU-SILC thaj ando LFS.

18. Le EC-ke, o NRIS thaj o European Semester monitor-mehanizmoske specialno dikhipe trubul te kerel pe kodi, le shavorengo chorimo soski tendencia sikavel ando them, thaj kado soski realacia sikavel kodole nivelosa so ando EU si, thaj kodolasa so o 'proxy' sikavel ande kado aspekto. Vasno si ke o chorimo perdal trajil pe verver generacii, anda kadala pushipe inke majfeder sama trubul te len vash e Romengi inkluzivno politika, so pala o 2020 bersha kamen te keren.
19. Kodola projektura saven o EU del love, zoralo dikhipe trubul te lisaren pe sexualne zhungale butja so zorasa keren thaj kana le butjarenca keraven kasave butja so na avlas slobodo. Kana pala kadala situacii keren analitika, trubul te len vi le zhuvjen save pele ande kadi melali situacia thaj vi le shavoren.

Anti-diskriminacia

20. Le EU-ke thaj le EU themenge kritikasa turubul te dikhel kodola asha, vash soske o Racial Equality Directive naj zoralo thaj soske butja trubunas te keren save trubun karing kodi, te parudvdyol e akanikutni situacia.
21. Kodi decizia savi pala o 2020-to bersh rakhadyilas thaj o NRIS thaj kavera uniake politikane instrumenti, sar misalake e semesterengo perdal dikhipo, andre trubul te vazden kanak pala kodi si vorba, ke le Roma shaj roden pengo chachimo kaj le kriselinja thaj kodo brakhipo so sama lel pe kodo te na keren diskriminacia mamuj le Roma.
22. Le nationale thaj lokalne autoritetenge trubul te den zor kaj kodi, te mashkar o azbavdo thaj mashkar kodo kon azbadas te avel informaciako paruvipe, sar jekh shaibe. Kadi jekh lashi misal shaj avlelas pala o chachipo thaj o egalipo.
23. Kodola institucii thaj hakaja aba so si, lashe rezultatoso trubul butji te keren perdal e treningura ande policia, kaj e kriselin, kaj e nacionalno egalipnaske komisii. Kanak butji keras mamuj e anti-diskriminacia vi le minoriteten trubun te len ande kodi edukaciako programo (so sitjarel pa le garavde problemi, indirektno diskriminacia) so le policiake manushenge, le advokatenge keren thaj kodolenge kon ande govermentura keren butji.
24. Zorale kontrolisarde shemi labjaren kanak le shkolake segregacia dikhen, biumblavdo kontrolo trubun te keren, kodola nacionalne thaj regionalne institucii savenge kadi si lengi butji (misalake le kondiciake reslipe thaj e themutne xainga, majfeder o ESIF). Kadala authoriteti direkt respozibiliteta phiraven misto kodi, ke ande generalne thaj mashkarutne shkoli trubul te zhutinen le desegregaciake strategii.
25. Si kazura kana ande le segregaciake shkoli naj pe lashe thana, thaj zurales lashi eduakcia si te keren le shavorenge kon athe sitjile, te zhanen te sitjon majdur ando gimnaziumo.
26. Ande efektivne desegregacike hakaja trubun te keren inkluzivno edukacia thaj treningo le profesorenge. E edukaciako zoralipe shaj kerel prevencia pala e 'parni flaga'. O ESIF trubulas te del love pe kadala strukturalne paruvipe thaj na pe sako dyeseski operacia le shkolengi (sar te den potjipe thaj te kinen tehnikalne butja so na pe lungo vreme avna lashe).
27. Le themeski investia te paravel e kherengi-beshimaski situacia le maj chorenge, mashkar lende vi le Romenge, kadala resa trubul te aven ande desegregaciaki politika. Le themeski investia te na baravel le manushengo numero ande segregaltni teritoria. O ESIF nashtig zhutinel kasave fundura save inke majfeder zor den e

- segregacia kothe kaj aba vi kade segregacia si. Le akanutne hakaja, na mukhen love te musaren pe segregacia. (Misalake e EU sikavel o drom le EU themenge perdal o ESIF so te gindyinen thaj te na mukhen e segregacia ande edukacia thaj ando kethanipe kaj beshen le mansuha).
28. E beshipnaski socialno politika po lokalno niveli te na dikhel soske beshimaske mangipe si, majfeder kaver kriteriasa te zhutinen. Le themeske love nahstig te den pe kodola sovimaske thana kaj numa cerra vrema shaj ashen le manusha, thaj nashtig nichu pe kasave khera te den love save temporalne avenas thaj palesh segregato avenas.
 29. Kodole manushen, kon numa informalno beshen ando apartamento thaj khera, si te brakhen, te na shuden len avri kothar vaj shaj musaren kodola khera te na beshen andre. Numa/feri atunchi shaj bishaven len kothar te zhanen lenge te den jekh kher vaj apartamento ando segregato thaj shaj resen kodola serviza so trubun kaj o trajo. Numa o palutno shaipo shaj avel kanak varikas zorasa avri shuden andar o kher, ba/ama shaj keren prevencia verver servizonca, sar socialno zhutipe, zhutipe ando vunzhile vaj te aven aktiva te roden save problemi si inke vasne le manushenge. Kanak le autoriteta zorasa bishavel bute manushen andar o kher uzhi strategija trubul, te zhanen kadala manusha ke save socialne zhutipe shaj xutren, ande idealno situacia shaj den len kher pe cerra vremate, sama si te len pe kodi, ke kadi situacia soski konkluzia del ande socialno inkluzia.
 30. Trubul te keren jekh sistema so aba anglal sikavel, kon shaj aven kodola manusha save potencialne viktime avena kodola situaciake kanak zorasa bishavena len andar le khera. Trubul te zhutinen len te na potjinen vash vasne butja, te zhutil len le tehemeske oficii, thaj vi kasave civilne organizacii save love len kathar o them. Trubul respekto te den kodola situaciake, ke jivendesa nashtig shuden andar le khera le manushen. Thaj kodole manushen ande familia save inke majfeder ando pharipo beshen, sar le phure, sar le nasvale, thaj le shavore specialno brakhipo si te xutren.
 31. E policia nasules te kerela peski butji, dore andar rasistikani motivacia, atunchi pala kadi shaj den informacia jekh autonom komisiake kon kerel kontrolo bi le Ministry of Interior thaj bi e policia.
 32. Le themenge autoritetenge hakaja trubun te keren pala o paji so pijen le manusha thaj pala o melalo paji so avri thavdyol andar le khera, te len sama pe kodi, ke sakon te lel kadi informacia, sajekh kaj beshel. Uzho paji, si te den sakoneske thaj o melalo paji naj sajekh, sar thavdyol andar o kher. E politika trubul hakaj, garancia te del pe kodi, kaj sa Roma beshen te aven pe droma xainga, kathar shaj len o paji, thaj te shaj phanden andre kaj le khera e melale pajeski chatorna. Dosta xainga trubun te aven pe droma kaj sa le Roma beshen.
 33. Le EU themenge sakone manusheske trubul te del garancia te zhanen uzho paji te pijen, special kodole grupenge kas naj vaj numa cerra shaipo si pe kadi. Kadi garancia koherencia sikavel aver paragrafonca so vash o uzho paji kerde o EU Drinking Water Directive (COM (2017) 753 final) thaj UN hakajenca. O EC propozicia trubul te kerel pala e pajeski direktivengi aplikaciengi boxjaripo, thaj si te del propozicii pe kodola problemi, so sikavdyon le uzhe pajesa, so pijen. Trubun te keren kasave dokumentacii perdal shaj dikhen e kontrolako mehanizmo: kon sar shaj lel paji, si ande kado egalipo vaj naj. Pala kado sistematiknes trubul te den informacia (ande idealno situacia sako bersh) kado phenel o FRA regulacia 4. Artiklo (1) paragrafo c) thaj d) punktosa ande harmoniate o 168/2007 paragrafosa. Earmark love shaj del kodole grupenge save andar o socialno ashpekto ande tasavdyi situacia si thaj kas etnikani diskrimiacia resel, vi len te avel uzho paji sako dyes.

Anticiganizmo

34. O koncepto, anticiganizmo trubul te shuven ande kodi politika, hakaja, thaj dekreti save mamuj le Roma biandyon sar e diskriminacia, o rasizmo, sar le rasizmoski jekhtho forma. Garancia trubun te den pe kodi, ke zorali thaj lashi butji kerena mamuj e rasistikani kriminalne butja thaj kana kontrola keren le hakajenge regulacienge, atunchi te len angla jakha so phenen le Roma pala kadala. Le relevantne hakaja, kathe hatjardyol o NRIS, thaj kasave 'mainstream' hakaja, sar misalake o National Action Plans Against Racism. Kadalenge ande konkreto forma trubul te sikaven so kerdas o anticiganizmo thaj trubul te dikhen le institutengo anticiganizmo, le zhujengi, le ternengi thaj le LGBTIQ Romengi situacia, kodole Romen kon ande marginalizacia si thaj kodole Romen save ande migracia si thaj kodole Romen kas varesosko nasvalipe si. Trubul te sikaven indikatora thaj si te avel khrigal shute love, kadalenca te zhanen butji te keren mamuj o anticiganizmo.
35. Sar kanak le avera gruponca keren kushimata (misalake o antisemitizmo) kade vi kanak le anti-Roma den vorba/diskusija pe kodola thana kaj sakon shaj shunel kadi situacia oficialno trubul te ashavel o Parlamento, le politikane partura, le manusha ade poltika, thaj e media.
36. Specialne planura trubul te keren mamuj o anticiganizmo, ande institucii, ande shkoli, ande sastjimaske institucii, manusha kon butji den, ande media, socialne butjarne, ande policia, ande kriselinja, ando lokalno administracia thaj kodola komisii kaj e hakaja keren. Kadala sa rezponzibiliteta si te sikaven anda kodi te lekhavydol jekh konkreto politika vash le Roma. Kasavi butji shaj avel kanak puterde planura keren te len sama e problema, thaj treningo vash e lashi kompetencia.
37. Le governmentura lashi butji trubun te keren, te majlashi thaj diverzutni te avel e butjarnengi situacia ande administracia thaj ande avera institucii, kathe hatjardyol vi le menedzhmentoske pozicii, majfeder kasave minoritetenge teluni reprezentacia kamenas avri te krujon, saven shaj resel o anticiganizmo thaj e marginalizacia vash e genderizmo, vash e sexualiteta, vash e migraciako statuso, vash o phuripo, vash o nasvalipo, thaj vash e socialno-ekonomikalni situacia. Le governmentonge trubun te den motivacia le privatne butjake thanenge, te maj lashi diverziteteta te sikaven e butjarengi situacia, thaj zor si te den len anda kodi, te sikaven maj lasho dostikano godorvalipo. Le Romenge partnera trubun te aven te kerdyon relevantna hakaja (ande politikane thaj programonge lekhavipe/ramosaripe, te keren kadala programa, te keren monitoring, te keren revizia).
38. Ministries of Education thaj /vaj aver relevantne ministeriumenge ande shkolake dokumentura trubul te shuven le informacii pal e Romengi kultura thaj historia, si te shuven informacii vi pal e nacionalno thaj Europaki Historia. Ando univerziteteto kodola terne, kon sitjarengi sitjon, trubun te sitjon pal le Roma. Kodo ministeriumo savi ande kadi tema relevantno si, si te del o treningo/edukacia, kvaliteta thaj kompetencii.
39. Le ministeriumenge, le governmentonge thaj le civilne asociacenge thaj avera relevantna partneronge trubun te dikhen ke save nacionalne dekretuma thaj politikake butja sikaven shushipe pal e rasistikane kriminalne nasulimata pal e rasistikane vorbi, kathe hatjardyol kanak online vorbinen kade.
40. Na kerde zoralo kontrolo kodole dokumentonge save sikaven le Romengo mudaripo thaj Holokausto angla o nacizmo tela o nacizmo thaj pala o nacizmo. E historia trubulas te sitjaren pe lokalne, regionalne thaj nacionalne muzeumura. Maj bute komemoracia pala le viktimura le genocideske shaj avenas.
41. Biumberavdi profesionalno komisija si te keren ande soste vi le Roma butji keren, thaj love trubun te den pe kasave artikle save dikhen ke soske asha si le anticiganizmos, sar sikavydol thaj so kerel ande politika thaj ando dostipo. Strategii

- lekhaven/ramosaren sar te keren butji mamuj o anticiganizmo, propozicii den kodole manushenge, save ande politika sherutne si.
42. Le EU themenge governmentonge trubun te keren thaj love te den ande lenge thema jekh biumblavdyi komisiake, so kontrolo kerel vash o anticiganizmo, so savaxt dikhel thaj kontrolisarel thaj dokumentacia lekhavel/ramosarel pala o anticiganizmoske pecimata. Kadalasa shaipo den pe kodi, te le anticiganizmoske misela kethane te kiden thaj sistematikne te avel jekh registeri, so shaj dikhen pe trajoske riga, vi ande thema shaj ginaven te naj le kriminalogikane pecimata.
 43. Kodola komisii thaj autoriteti save pala le egalipnaske shaipo keren butji avera relevantne zhenenca kethane kampanjura keren pala penge hakaja, thaj informacia den, kaj thaj sar shaj phenen pengo azbaipo le manusha anda kodi te aven len hakaja po chachimo ande kriselin.
 44. Le komisii save vash le egalipnaske shaipo keren butji thaj e policia aktivo butji si te kerel vash kodi, ke le Romenca lasho kontakto te avel len, te zhutinen jekh struktura te keren, savi zhutinel lenge ande pecimata. Le themeske governmentoske trubul te del zhutipo le lokalne governmentonge misalake pe kodi te zhanen te zhutinen le Romen, le Sinton, le Travelleren kana anticiganizmo resel len.
 45. Kodole manushenge, kon ande politika keren butji trubun te pinzharen o anticiganizmo thaj klaro pozicia trubun te phiraven mamuj o anticiganizmo. Vasno si, ke le politikake reprezentora te na mukhen le politikake manushenge thaj le manushenge, kon ando governmento keren butji, te pe Roma nasula rasistikane vorbi te phenen.
 46. Klaro strategija trubul mamuj kodola manusha, save rasistikane butja keren mamuj le Roma thaj e media. E mediake sidyarasa trubul te kerel akcia vash kodola diskriminativa reportura save mamuj le Roma, le Sintura thaj le Travellera si. Kodola medii save direkt vaj indirekt diskriminacia kerel, vaj marginalizacia thaj zoraki butji kerel mamuj le kethanipe, atunchi trubul pal lende vorba te vazden thaj te ingren len kaj e kriselin. Vasno si te den reprezentacia le Romen ande mediake komisii thaj ande kodola orgaizacii kaj kontrolo keren vash e mediako kontento.
 47. Le civilne organizacii vasno than xutren ande kodi phari situacia so keren mamuj o anticiganizmo. Anda kadi trubul kodola love so le themesko raipo del, kade shaj keren butji mamuj o anticiganizmo. Specialno lovikani infrastruktura le Romenge organizacienge te aven maj zorale thaj te avel maj lasho lengo kontakto le autoritetonca. Trubul te den love le themeske thaj le institutenge save vash le manusha si, te kerdyol jekh pozitivno narrativa pal le Roma.
 48. Perdal kadala ande policiake akademii thaj ande hakajengi shkoli kanak kontrolisaren le edukaciake programura, atunchi trubul te anen le manushikane hakajengo edukacia, kadalasa garancia den pe kodi, ke le kriselinjake strukturi pe kodi te aven, te ande kriminologia zero tolerancia te avel pal o anticiganizmo.

GETTING IN TOUCH WITH THE EU

In person

All over the European Union there are hundreds of Europe Direct information centres. You can find the address of the centre nearest you at: https://europa.eu/european-union/contact_en

On the phone or by email

Europe Direct is a service that answers your questions about the European Union. You can contact this service:

- by freephone: 00 800 6 7 8 9 10 11 (certain operators may charge for these calls),
- at the following standard number: +32 22999696, or
- by email via: https://europa.eu/european-union/contact_en

FINDING INFORMATION ABOUT THE EU

Online

Information about the European Union in all the official languages of the EU is available on the Europa website at: https://europa.eu/european-union/index_en

EU publications

You can download or order free and priced EU publications from: <https://publications.europa.eu/en/publications>

Multiple copies of free publications may be obtained by contacting Europe Direct or your local information centre (see https://europa.eu/european-union/contact_en).

EU law and related documents

For access to legal information from the EU, including all EU law since 1952 in all the official language versions, go to EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data from the EU

The EU Open Data Portal (<http://data.europa.eu/euodp/en>) provides access to datasets from the EU. Data can be downloaded and reused for free, for both commercial and non-commercial purposes.

